

Mens en Wereld

5e jaargang, nummer 5 . 22 Mei 1950

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKE . UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Zonde van de auto

LATEN we eens een ogenblik veronderstellen, dat U vandaag een auto hebt gekocht. Geen tweedehands wagentje, maar een mooie nieuwe Citroën. Morgenochtend vroeg zult U ermee op reis gaan. En denkt U dan eens, dat die morgen al is aangebroken. Lustig rijdt U door de ochtendschemering, de auto gehoorzaamt prachtig, alles binnenin glimt en straalt van nieuwigheid. Rechts van U loopt een kanaal evenwijdig aan de weg.

Plotseling staat er een man op de weg. Hij zwaait met zijn armen en schijnt te schreeuwen. U remt en houdt stil. Tot Uw schrik blijkt de man drijfnat te zijn en hij bloedt hevig uit een aantal wonden. Uitgeput staat hij naast Uw auto en vraagt of U hem wil meenemen naar een plaats, waar hulp geboden kan worden.

U weifelt? Uw mooie, nieuwe Citroën, nietwaar, de prachtige schone kussens. En daarop die smerige, bloedende man? **Het is niet eenvoudig.** Als U hem eens belooft hulp te vragen in het eerste café dat U tegenkomt? Maar de ongelukkige gewonde dient onmiddellijk geholpen te worden. En hij heeft een beroep op U gedaan.

Dit geval deed zich onlangs in Nederland voor. En de bezitter van de auto vond het zonde van zijn wagen en liet de man staan. Hij zou wel eens kijken of hij een ander zou laten helpen.

Dit geval staat natuurlijk niet alleen. Maar het spreekt zo duidelijk. Het zal zich vermoedelijk, al is 't dan ook in telkens een beetje andere vorm en omstandigheid, dagelijks voordoen. Dagelijks bewijzen gevallen ons, dat het niet eenvoudig is, wat zo eenvoudig zou moeten zijn: een mens in nood te helpen zonder ons af te vragen of we er zelf aan te kort komen.

En nu is het de gemakkelijkste weg flink te gaan afgeven op onze liefdeloze, harteloze, ruwe en gevoelloze tijd. Dat lucht op en sterkt ons gevoel van eigenwaarde. Wat een gemene materialist, die autobezitter. Hij had maar eens bijna verdronken en half dood aan

de weg moeten staan en moeten aanzien, dat ze hem voorbijreden. Net goed voor zo'n man. En in uw edele verontwaardiging zou U in staat zijn hem voor zijn straf eens lekker voorbij te rijden.

Zo gaan we dikwijls te keer. Het is natuurlijk onzin. Onze tijd is in vele opzichten liefdeloos en hard en die meneer, die het zonde van zijn auto vond, was het ook. Maar vroeger is men eveneens hard en harteloos geweest, misschien nog wel erger, misschien een beetje minder erg, wie zal het zeggen. En het is niet waar, dat het alleen maar zo is en was. Er is niet alleen maar

liefdeloosheid en keihard egoïsme als het om de medemens gaat. Die autobezitter had óók net andersom kunnen handelen en we zouden het begrepen, vanzelfsprekend gevonden hebben. Het was bij hem misschien maar een dubbeltje op zijn kant. Hij weifelde.

Maar zo is het immers bijna altijd. Het menselijke in ons, het besef dat de naald kan uitslaan naar links en rechts, naar goed

en kwaad, en dat hij behoort te wijzen naar goed, is er altijd. Maar welke kant zal hij uitslaan? Is dat bij iedere beslissing opnieuw onzeker? Zal de eigenaar van de Citroën bij een andere gelegenheid — en dan heeft hij een gloednieuwe Chevrolet — een bloedende, druipende ongelukkige wél laten instappen? Het is heel goed mogelijk! Zekerheid omtrent de uitslag hebben we nooit, ook niet als het onszelf betreft.

Leven we dan, zedelijk, van ogenblik tot ogenblik? Is het van geval tot geval kruis of munt? Welnee, wij weten immers heel goed waarheen de naald behoort te wijzen. De vraag is maar of het gebeurt. En het antwoord is steeds wéér aan ieder van ons.

B. C.

*In een absurde maatschappij gekooid
Door ramp bedreigd aan alle zijden
Verscholen in de duisternis der tijden
Is, hoe vernederd ook en hoe berooid,
De mens alléén bezielde tot liefde en lijden.*

J. GRESHOFF.

VELE HELPENDE HANDEN
MAKEN LICHT WERK

Er is geen waarborg voor enige beloning .

Boodschap aan het Humanistisch Verbond van de Oostelijke Vice-President der American Ethical Union en de President der Society for Ethical Culture in New-York: Sidney H. Scheuer.

Mag ik de groeten overbrengen van de Amerikaanse Ethische Unie en het Genootschap voor Ethische Cultuur in New-York aan de humanisten in Holland. Het is bijzonder bemoedigend voor ons in de Verenigde Staten, om een groep mannen en vrouwen te vinden, toegewijd aan de hoogste levenswaarden, die zich verbonden hebben om hun medeburgers te confronteren met hun gezichtspunt.

We leven in een tijd, waarin helder en moedig denken meer dan ooit een gebiedende noodzakelijkheid is. Er zijn zo velen in de wereld van vandaag, die hun vertrouwen in de dogmatische godsdiensten verloren hebben, maar die geen andere vormen vonden in plaats van de vormen die ze hebben verworpen. Afstand doen van het oude is niet genoeg, omdat het niet schepend is; een of andere aanvaardende of positieve positie moet worden ingenomen. Voor mij is dit: gelijkgezinden te verenigen in een poging om die invloed in hun dagelijks leven tot gelding te brengen, die alleen van zulk een verbond uit kan gaan.

De grootste bijdrage tot de vooruitgang der mensheid is tot stand gebracht door hen die de moed hadden te leven naar hun beste inzichten en hun eerlijkste overtuigingen. In de moderne tijd is er een premie gesteld op de eenvormigheid, in zulk een mate, dat het bijna gevaarlijk is geworden om onafhan-

Even een telefoontje, een paar snelle beslissingen, dan zit ik in Den Haag tegenover een der voormannen van het Amerikaanse humanisme, de Ethical Union.

Er is terstond begrip, over en weer; afwijzen van dogmatiek, positieve gerichtheid, geestelijke verdieping en sociale arbeid, de term humanisme... Toch wel een merkwaardig moment, die plotselinge ontmoeting tussen de voorzitters van een heel oude en een heel jonge humanistische beweging in de wereld. Voor ik het weet heb ik mijn laatste trein verzuimd; maar als vergoeding een boodschap aan het Humanistisch Verbond in mijn tas, van Sidney H. Scheuer. (J. v. P.)

kelijk te denken en te handelen. Het vraagt moed om een aanhanger van de Ethische Cultuur of een Humanist te zijn in de moderne wereld. Het vraagt toewijding — niettemin is het een verplichting voor hen die het leven zien, zoals wij. Het is een veeleisende levenshouding, die ons noopt onze persoonlijke levensgewoonten te doen kloppen met de overtuigingen die we er op na houden. Er is geen aflaat voor diegenen onder ons, die er over denken als wij. Er is geen waarborg voor enige beloning, maar er is de vreugde en de voldoening van ronduit te leven en te handelen op de grondslag van het welzijn der gehele mensheid met het doel dat de wereld een beter oord wordt om te leven.

De invloed van de Beweging voor Ethische Cultuur in de Verenigde Staten — in feite in de hele wereld — is een onschatbare bijdrage geweest en een uitdaging aan ieder geloof. Ik hoop dat er eens een wetenschappelijk onderzoek zal worden ingesteld om aan te tonen hoe geleidelijk aan vele praktijken en verkondigingen van de orthodoxe godsdiensten er door beïnvloed zijn. Maar al is deze ontwikkeling niet algemeen erkend, het is niettemin zo. We moeten voortgaan deze verantwoordelijkheid te dragen met het doel dat de eenheid der mensen bevorderd wordt, dat helder denken, niet belast met huichelarij of lippendienst de mensen zal leiden om de hogere waarden te zien en de hoogste mogelijkheden van alle menselijke wezens te ontplooien — en de plaats

om met zulk ene poging te beginnen is bij ons zelf en onze naasten.

Moge Uw Humanistisch Verbond in Holland het succes oogsten, dat het verdient. Naarmate Uw medeburgers zijn echtheid zullen gaan waarderen en de waarden waar het voorstaat, zullen ze ook tot het besef komen, dat het in wezen het beste vertegenwoordigt aan goed burgerschap en zedelijke waarden, en daarom toetreden tot Uw rijen in steeds grotere aantallen. Wat er verkeerdt is in de wereld ligt in de geest en het karakter van de mens. Geen systeem of „isme“ kan op zichzelf dit onverbiddelijke feit veranderen. Het Ethische of Humanistische uitgangspunt kan het.

SIDNEY H. SCHEUER.

Het Thuisfront

Door sommige leden is de kwestie van het Thuisfront in verband gebracht met de houding van het Verbond ten opzichte van het vredesvraagstuk. Nu zal — volgens toezegging aan het congres — het vredesprobleem in de nabije toekomst nog een onderwerp van bespreking uitmaken in vele gemeenschappen, maar in afwachting daarvan moeten toch enkele opmerkingen gemaakt worden ten aanzien van het Thuisfront.

Het Thuisfront is een burgerlijke organisatie ter behartiging van de geestelijke en sociale belangen van militairen en demobilisanten. Het vervult te hunnen behoeve dezelfde functie als de Stichting Mens en Wereld op zich gaat nemen b.v. ten aanzien van de D.U.W.-arbeiders. Daarom verdient het ten volle onze steun en medewerking.

Het is intussen denkbaar, dat er antimilitaristen zijn, die op het standpunt staan, dat ze ook niet mogen medewerken aan een zuiver burgerlijk dienstbetoon in geestelijk en materieel opzicht aan militairen. Dit standpunt dient uiteraard te worden gerespecteerd, en in het Verbond zal niemand ze dwingen dat wel te doen. Maar het is ook duidelijk, dat men aan humanisten die er anders over denken, het recht niet kan ontzeggen hier in reële moeilijkheden te hulp te komen. En het Verbond als geheel zal zich aan deze taak dan ook niet mogen onttrekken.

Het spreekt zich daarmee evenmin tegen het anti-militarisme uit, als het er vóór stelling neemt, wanneer het, weer als geheel — en ook via het Thuisfront — de belangen der dienstweigeraars behartigt; o.a. doordat één der hoofdbestuurleden zitting heeft in de commissie voor de gewetensbezwaarden. Het komt me voor, dat deze opmerkingen enige verheldering kunnen brengen op punten waar bij sommigen blijkbaar onzekerheid bestond.

J. v. P.

Beginnelsenwet Gevangeniswezen

Uit het voorlopig verslag omtrent het ingediende wetsontwerp betreffende wijziging van de Beginselenwet Gevangeniswezen citeren wij het volgende:

„Enkele leden hadden met instemming gezien, dat in het opschrift van Titel VII wordt gesproken van „geestelijke verzorging“ en niet van „godsdienstoefeningen“, zoals in de bestaande Beginselenwet. Het zou in de lijn van deze wijziging liggen, wanneer thans ook bijeenkomsten op humanistische grondslag mogelijk zouden worden gemaakt. Daar artikel 39 uitsluitend van godsdienstoefeningen spreekt, bestaat deze mogelijkheid thans niet. Een aanvulling van het artikel in deze zin werd door de hier aan het woord zijnde leden wenselijk geacht“.

Werkzaamheden van het Hoofdbestuur

De eerste vergadering van het Hoofdbestuur na het Congres werd in het Centraal Bureau van het Verbond gehouden op Zaterdag middag 29 April. De nieuwe Hoofdbestuurleden werden door de Voorzitter hartelijk welkom geheten, waarbij hij de hoop en de verwachting uitsprak, dat ook in zijn nieuwe samenstelling het Hoofdbestuur, gekenmerkt door dezelfde openheid van discussie en dezelfde eendracht en vriendschap als er reeds sinds de oprichting van het Verbond bestaan tussen de leden, leiding zal kunnen geven aan het georganiseerde humanisme in Nederland. Het overzicht van de toestand van het Verbond wijst opnieuw groei aan, mede dankzij de persconferentie, de activiteit der gemeenschappen en de algemene grotere publiciteit. De omzet van brochures en geschriften, waarin de beginselen en werkzaamheden van het Verbond worden uiteengezet, vertoont eveneens een verheugende stijging. In de eerste vier maanden van 1950 nam het ledental netto met 500 toe. Hoe noodzakelijk dit is, blijkt wanneer men de positie en de taak van het Humanistisch Verbond ten aanzien van het geestelijk leven in Nederland beschouwt. Daar reeds meermalen is gebleken, dat het Verbond hierbij zijn houding dient te bepalen aangaande het katholicisme in de Nederlandse Volksgemeenschap, wordt besloten dat deze materie in het bijzonder de zorg van het H.B. zal hebben. Anderzijds is steeds opnieuw de vraag aan de orde van de onkerkelijkheid en anti-kerkelijkheid van het Verbond. Over dit punt vindt een diepgaand gesprek plaats en besloten wordt, dat de Voorzitter in Mens en Wereld een beschouwing eraan zal wijden.

Het derde punt, dat de aandacht blijvend vereist, is de noodzaak van de principiële en praktische gelijkberechtigtheid van het Humanistisch Verbond met andere geestelijke organisaties ter uitoefening van geestelijke zorg en verzorging. In dit opzicht is het H.B. voortdurend actief.

De verhouding tot verwante organisaties komt vervolgens aan de orde. Tussen het Verbond en de vereniging Humanitas ontstaat een steeds beter begrip, eveneens is dit het geval met betrekking tot de Studentenvereniging op humanistische grondslag.

De kalender voor 1951 zal zo spoedig mogelijk gereedgemaakt worden. De jaarvergadering zal in 1951 vermoedelijk in de buurt van Deventer of Zwolle worden gehouden. Het internationale congres komt in Amsterdam bijeen. Het is gebleken, dat tijdens het afgelopen congres voor f 8000,— werd ingetekend op de actie De Helpende Hand. Het blijft noodzakelijk, dat de resterende f 7000,— vóór deze zomer worden bijeengebracht. Van de gemeenschapsbesturen en leden zal dit werk tijd en kracht eisen in de komende tijd.

De humanistische opvatting van het huwelijk

Zo juist is er een rapport van de pers gekomen, bestelbaar bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, dat handelt over het wetsontwerp betreffende de echtscheidings-procedure. Het rapport is opgesteld door een commissie, die het vorig jaar door het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbod werd benoemd. Afgaande op de titel zou men kunnen denken, dat het hier in de eerste plaats een geschrift voor juristen betreft. De commissie heeft echter de gelegenheid, dat het wetsontwerp van humanistische zijde getoetst diende te worden, gebruik gemaakt om enkele principiële beschouwingen naar voren te brengen betreffende de humanistische kijk op het huwelijk en op de echtscheiding. Zij heeft dit gedaan, zowel omdat in kringen buiten die der humanisten dikwijls misverstanden blijken te bestaan omtrent deze kijk, maar ook omdat het haar gewenst voorkwam, dat op dit punt bezinning en verdieping onder de humanisten plaats vindt. Het rapport wil daartoe een aanleiding zijn.

Ik herinner mij nog levendig, hoe eens van godsdienstige zijde werd gesproken over het huwelijk als van een span paarden, waarvan God de teugels in handen hield. Slechts dan, als God, tronende op de achtergrond, de leidsels voerde, was het huwelijk mogelijk. Want welke instantie zou het anders zijn, die beide partners bijeenhield, richtte en hun samengaan in goede orde mogelijk maakte? Er moet toch iets of iemand zijn, die boven de „partijen” staat, in naam van wie het huwelijk gesloten wordt, aan wie het wordt „opgedragen”? Het huwelijk raakt zó wezenlijk de gehele persoon en zijn verhouding tot leven en samenleving, dat alleen een bovenpersoonlijke binding een waarborg kan zijn voor het welslagen.

De humanist kent de waarheid van deze laatste opmerking. Het huwelijk raakt het menszijn van de partners zo direct, dat de fundamentele houding tegenover het menselijke in het geding is. De Christelijke houding is dus voor de humanist nimmer aan de orde, daar hij niet leeft uit een wezenlijke ervaring van God, maar uit een wezenlijke ervaring van het menselijke. En die ervaring bepaalt zijn opvatting van het huwelijk. Als de humanist de mens ervaart als drager van waarden — zedelijke, geestelijke, artistieke waarden — dan weet hij ook, dat hij met zijn persoon daaraan volstrekt is gebonden, omdat hij nu eenmaal mens is. Dan beseft hij ook, juist omdat het gaat om waarden, dat hij verantwoordelijkheid draagt, d.w.z. verantwoording schuldig is aan zijn mens-zijn. En dit betekent, dat zijn opvatting van het huwelijk, waarbij eigen mens-zijn en dan van een ander volledig in het geding komen, gericht

wordt door dat verantwoordelijkheidsbesef. Indien al voor de humanist het christelijke beeld van het door God geleide, gemeente en betoegelde span paarden geen waarheid bevat, dan geldt van hem wel als waar het beeld van de twee mensen die samen voortvliegen naast elkander, eendrachtig zwenkend, kerend en wendend als op innerlijk en gelijkkluidend gebod.

Voor de humanist is de gehele persoon in het huwelijk betrokken. Het is een verbintenis van twee mensen, die daardoor mede de mogelijkheid hebben zich te ontplooiën, te verwezenlijken wat er aan mogelijkheden in hen schuilt. Van een huwelijk kan men niet spreken, als de partners er slechts ten dele bij betrokken zijn, b.v. uitsluitend zakelijk, uitsluitend sexueel, uitsluitend geestelijk. Evenmin kan het hierbij gaan om een verbintenis, die bij voorbaat wordt opgevat als tijdelijk, d.w.z. van korte duur. Want die opvatting is een miskenning van het feit, dat wij door het huwelijk mede ons mens-zijn verwerkelijken en dat van de partner. Net zoals wij niet bij voorbaat de liefde voor onze ouders voor tijdelijk houden of een vriendschap, zo doen wij het ook het huwelijk niet. Terecht zegt het rapport: Het huwelijk is voor de humanist een in beginsel duurzame levensgemeenschap.

In die levensgemeenschap ontstaat een duurzame liefdesverhouding, een liefdesgehechtheid, welke in eigenlijke zin de basis is van het huwelijk. Beide partners zullen streven naar haar blijvende verwerkelijking. Maar ondanks dat streven kan het voorkomen, dat de duur van de liefdesverbondenheid niet gelijk is aan de levensduur. En met het wegvallen dezer verbondenheid is de mogelijkheid geschapen, dat de persoonlijkheid en de menselijke waardigheid van de partners door het huwelijk niet meer worden gediend maar geschaad, zodat de waarden, die het huwelijk dient te bevorderen, worden ontkend. Als dat het geval blijkt, is de echtscheiding in principe een zedelijke eis. Voor de humanist is daarom het huwelijk in beginsel niet onontbindbaar.

Deze principiële opvatting van het huwelijk en het principiële standpunt ten aanzien van de echtscheiding worden in het rapport duidelijk geformuleerd. Het geeft echter ook een vrij uitvoerige beschouwing over de ontwikkeling van het huwelijk. Vervolgens komen, in verband met de aanleiding, de echtscheidingsgronden aan de orde en worden de verandering, die het wetsontwerp behelst (gezinsrechten, gezinsraad) aan een kritische toetsing onderworpen. Daarop hoop ik in het Juni-nummer van „Mens en Wereld” nader in te gaan.

Ketterij of misverstand?

Onder de titel „Humanistische Heterodoxieën” heeft de redactie de vorige keer een stukje gepubliceerd over het „Normgevoel”. Ik kan een dergelijke publicatie niet erg toejuichen, omdat genoemde uiteenzetting toch moeilijk als representatief beschouwd kan worden voor de opvattingen in het Verbond. Daarvoor waren het ook ketterijen, maar die moet men dan niet als redactionele bijdrage brengen. Daarvoor zijn de „Brieven van lezers”.

Mijn grootste moeilijkheid is echter, dat ik het stukje helemaal niet begrijp. De gedachtengang is, meen ik, de volgende:

1. Het humanisme heeft zijn eigen orthodoxie.
2. Art. 2 van het beginselprogram laat volgens „officiële” schrijvers tweeërlei uitleg toe.
3. De „officiële” schrijvers moesten maar zeggen, dat ze het zelf niet snappen.
4. Neemt men het normgevoel als axioma aan dan wordt het een dogma.
5. Toon ons aan dat het normgevoel werkelijk geldt.

Mag ik over deze gedachtengang een paar opmerkingen maken? Welnu, het is duidelijk dat punt 2 de weerlegging vormt van punt 1; Orthodoxie en vrijheid van inter-

pretatie zijn dunkt me tegenstellingen, vooral als men bedenkt, dat „velerlei” uitleg uitdrukkelijk „toegelaten” is. Punt 3 volgt op geen enkele manier uit punt 2; het feit dat iemand verschillende opvattingen erkent, wil niet zeggen, dat hij ze niet begrijpt en ook niet dat hij ze gelijkwaardig vindt. In punt 4 vindt een opvallende verwarring plaats tussen axioma en dogma; een axioma is wel vatbaar voor redelijke kritiek, een dogma niet. In punt 5 wordt een vraag gesteld, die ik in mijn boek uitvoerig heb trachten te beantwoorden; als dat niet overtuigend was, dan had men de daar genoemde argumenten moeten bestrijden.

Er is dunkt me maar één methode om problemen als deze vruchtbaar aan de orde te stellen, en dat is een voortdurende principiële uiteenzetting van de denkbeelden, die in H.B.-kringen leven. Daarin zijn we misschien tekort geschoten, ook al hebben we met onze brochures wel getracht in deze behoefte te voorzien. We hebben dan ook al vóór de publicatie van het hier gecritiseerde stukje overwogen een regelmatige rubriek te openen over de problemen van principiële en praktische aard, die ons allen beroeren. Zulke problemen zijn b.v. dat van Ongodsdienstigheid en Anti-godsdienstigheid,

van Rede en Geloof, Normbesef en Dogmatiek, Idee en Ideaal, Bezinning en Bezieling, enz.

Het kan uiteraard niet de bedoeling zijn hiermee en bindende „dogmatiek” te introduceren; dat zou trouwens bij de verschillen van inzicht in allerlei kwesties, ook binnen de kring van het H.B., niet kunnen. Onze beginselverklaring legt niets meer vast, dan enkele algemene uitgangspunten, die ieder humanisme kenmerken, dat terecht op de naam humanisme aanspraak maakt. Beschouwingen als we hier bedoelen kunnen niet anders doen, dan een aantal problemen belichten, die uit die algemene uitgangspunten voortvloeien. Intussen ontvangen we graag brieven met opmerkingen en vragen. Het enige echter wat we op dit moment verzoeken is: Geef ons de gelegenheid om de vraagstukken die met onze grondslagen samenhangen, rustig uiteen te zetten. Met goedvinden der redactie zullen we er dan in het volgende nummer mee beginnen onder de titel:

Humanistische Verkenningen.

J. P. VAN PRAAG.

Bij K.B. No. 42 van 25 Februari j.l. is Mr A. Stempels benoemd tot lid van de commissie van advies voor de dienstweigeringswet.

Middelbaar Onderwijs en geestelijk leven

Het is reeds meer dan eens gezegd, dat wij, humanisten, als voorstanders van het openbaar onderwijs geen aanhangers zijn van de opvatting, dat dit onderwijs neutraal zou moeten wezen. Waarbij wij dan onderwijs neutraal noemen, wanneer het kennismedeling nastreeft met uitsluiting van de persoonsvorming in geestelijk opzicht door het aankweken van belangstelling voor het geestelijk leven en het openen van de mogelijkheden om in vrijheid van zoeken en denken tot geestelijk leven te geraken. Wij menen immers, dat alle onderwijs in verzuim is, dat in beginsel en in praktijk de opgroeiende jeugd deze mogelijkheden onthoudt, doordat het gekenmerkt wordt door angstvallige vermindering van gesprekken over geestelijke aangelegenheden en mededeling der opvattingen die de opvoeder daaromtrent heeft. Wij zien in een dergelijk onderwijs één van de oorzaken van het optreden der geestelijke onverschilligheid. Onder openbaar onderwijs verstaan wij daarom een onderwijs, dat zonder op de grondslag te staan van één bepaalde wereldbeschouwing, aandacht geeft en aandacht vraagt voor het geestelijk leven van heden en verleden in het bewustzijn, dat de geestelijke vorming van de persoon een van de belangrijkste taken is van opvoeding en onderwijs.

Hoe moet dit worden opgevat voor de dagelijkse praktijk van het middelbaar onderwijs? Wat heeft dit

in feite te betekenen, hoe moeten wij ons de gang van zaken in het openbaar onderwijs daarbij voorstellen?

Men kan zich daaromtrent een voorstelling vormen, als men het in menig opzicht voortreffelijke artikel leest, dat Prof. J. H. Bavinck, hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam heeft geschreven in „Christelijk Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs”, het orgaan van de leraren bij het Chr. voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. Het handelt over de taak van dat onderwijs in een ontkerstende wereld. Dat is dus principieel over iets anders dan de taak van het openbaar onderwijs in een geestelijk onverschillige wereld, welk onderwerp ons, humanisten, interesseert. Maar de heldere en scherpe kijk, die Bavinck op zijn onderwerp heeft, en de gedachte die hij naar voren brengt zijn mogelijk niet alleen voor het Chr. onderwijs vruchtbaar. Daar het ook hem gaat om een middelbaar onderwijs, dat geestelijk activeert — voor hem uiteraard in een christelijke zin — blijkt er zoveel gemeenschappelijks in actuele uitgangspunten en gewenste houding van opvoeder en docent inzake het geestelijk leven, dat, ondanks het grote principiële verschil, er veel is dat bindt.

Dit valt reeds in de aanhef op te merken, waar Bavinck enkele oorzaken van ontkerstening opnoemt, die onzerzijds als oorzaken gezien kunnen worden van

De sinaasappelen

Wellicht zal het verband tussen sinaasappelen en humanisme U niet aanstonds duidelijk zijn; zo ging het mij eerst ook, maar men kan altijd nog wat leren. Luistert U maar:

Kort na de oorlog kwamen er in Nederland heel weinig sinaasappelen en onze wijze regering drong er daarom bij de bevolking op aan, dat men vitamine C zou gebruiken. Nu kwam deze maatregel toevallig ter sprake op een huiskamerbijeenkomst van het Humanistisch Verbond en de meeste woordvoerders gaven hun tegenzin te kennen in het gebruik van dergelijke „tabletjes”. Ze aten veel liever sinaasappelen en citroenen. Nu, dat spreekt wel vanzelf, niemand slikt graag medicijnen. Maar merkwaardig is de behoefte van de mens om zijn voorkeur ook redelijk te motiveren. Hier ging dat zo, dat men beweerde dat sinaasappelen veel gezonder waren dan vitamine-tabletjes. En typisch hoe deze verklaring, toen iemand hem eenmaal opperde, door vrijwel het gehele gezelschap grif werd beaamd.

„Hoe weten jullie dat toch zo precies?”, vroeg ik een beetje nieuwsgierig. „Ja, dat

was toch altijd zo, natuurproducten zijn immers veel gezonder dan synthetisch bereide voedingsstoffen.”

Nu was mijn belangstelling serieus gaande gemaakt. Zulk een verstrekkende medische uitspraak te horen beweren door een gezelschap, waar notabene geen enkele dokter bij was, daar moest meer achter zitten. Veel nadere toelichting kon men echter niet geven, het werd zó vanzelfsprekend geacht, dat natuurproducten het beste zijn, dat men eigenlijk niet begreep, hoe iemand dit kan betwijfelen. Met veel moeite kwam er tenslotte uit, dat de groenten en vruchten en andere voedingsstoffen in de natuur nu eenmaal zo zijn samengesteld, dat ze het best geschikt zijn voor de menselijke voeding.

En toen ging mij plotseling een licht op: opeens herkende ik het laatste restant van een dogma, dat in vele godsdiensten, ook in de Joodse en Christelijke, een grote rol speelt: namelijk, **dat God de aarde, haar planten en dieren, haar bodem en delfstoffen, heeft geschapen opdat ze de mens tot nut zouden zijn.**

Dit is, dunkt me, de diepere achtergrond van de stellige verzekerdheid, waarmee ons

humanistisch gezelschap beweerde, dat natuurproducten het best zijn voor de voeding. Maar dit spreekt geenszins vanzelf! Onze verre voorouders, die over niet anders beschikten dan natuurlijke voedingsmiddelen, waren daarop geheel ingesteld, anders zouden ze zich immers niet hebben kunnen handhaven. Maar naarmate de beschaving vorderde was er gelegenheid voor tweërlei aanpassing. Enerzijds gingen de mensen de natuurproducten namaken en gelukte het hun die nabootsing steeds meer te vervolmaken, anderzijds ging mogelijkerwijze de evolutie van het menselijk lichaam voort in de richting van een aanpassing aan de nieuwe synthetische producten.

Wij zijn nu al zover in die richting voortgegaan, dat onze maag vele groenten niet meer rauw kan verdragen, dat we vlees en vis niet meer rauw lusten, dat we alle spijzen smakelijk moeten maken met een typisch chemisch product als zout. Misschien zullen we steeds verder die weg op gaan en op het laatst in het geheel geen natuurproducten meer kunnen verdragen. Wie zal het zeggen?

En wat nu de toestand van het ogenblik betreft: laat de ervaring ons in elk afzonderlijk geval leren of het natuurlijke dan wel het synthetische product te verkiezen is, maar laten we ons hoeden voor dogmatistische verzekerdheid!

verzwakking van het geestelijk leven in het algemeen. Daarop is één uitzondering: de beïnvloeding van de humanistische mensbeschouwing. Voor Bavinck leidt dit in de Christelijke levenssfeer tot een ondermijning van de Christelijke ethiek en een zeker relativisme. Op dit punt zouden wij met hem een discussie kunnen beginnen, die echter wegens het doel van dit artikel in Mens en Wereld voor ditmaal achterwege moet blijven. Andere oorzaken zijn: de eenzaamheid van de moderne mens, de overmacht van het natuurwetenschappelijk denken voor zover dat het wereldbeeld alleen van de logische zijde vormt en ten derde de fataliteit van de moderne wereldgeschiedenis, waarin alles zinloos schijnt en waarin wij worden meegesleept.

Deze invloeden ondergaan onze leerlingen in een bij uitstek voor geestelijke indrukken gevoelige periode, ook al maskeren zij die gevoeligheid soms achter schijnbare onverschilligheid. Bavinck wijst er in dit verband op, dat in het leerprogram van de middelbare scholen in het algemeen de tijd ontbreekt en de rust om bij allerlei vragen door te stoten tot de wijsgerige achtergronden. „Het gehele klimaat van rapporten en proefwerken, van moeilijke overgangsexamens en van de voortdurende dreiging van het eindexamen is weinig geschikt om wezenlijke belangstelling te wekken voor die problemen, die toch ieder op zichzelf voor de gehele vorming der persoonlijkheid van zo uitermate groot gewicht zijn.” Hij wijst er vervolgens op, dat het niet de bedoeling kan zijn de les telkens door „preekjes” te onderbreken. Beslissend is de wijze waarop de docent

zijn vak aanvat, n.l. of hij eens een enkele keer een venster opent naar de problemen die erachter liggen. Dat is voldoende om belangstelling te wekken voor de diepere grondslagen. De methode van onderwijs dient gedragen te worden door het besef, dat wij raken aan diepgrijpende levensproblemen. De leerlingen worden meer dan door principiële betogen getroffen door de wijze waarop de docent zijn vak ziet, de wijze waarop hij vermaant, straft, beoordeelt, veroordeelt.

De doorslaggevende factor is de persoonlijke levenshouding van de docent. Hij kan eerst dan verantwoord onderwijs geven, wanneer hij een visie heeft op wat zijn vak in diepste zin is en bedoelt en welke kracht het in het opgroeiende kind bemerkt. De veronderstellingen, waarop het vak rust, moeten geconfronteerd worden met de eigen levensovertuiging. Het grote gevaar is de gedachte, dat het bij een vak alleen gaat om het overhevelen van kennis, alsof niet de diepste roerselen van het leven erbij betrokken zijn. Dat gevaar, die sleur valt alleen dan te vermijden, wanneer de docent tot de diepere fundering komt, wanneer hij zijn vak kan zien vanuit zijn diepste levensovertuiging.

Ten aanzien van de „vakken rondom de wiskunde” wijst Bavinck erop, dat al ons weten geworteld is in de eenheid van het leven en elk moment geïntegreerd dient te worden in de totaliteit van ons innerlijk zijn. Techniek is op het allerinnigst verbonden met zedelijke normen. Het technisch denken is helaas helemaal losgeraakt uit de binding van de zedelijke, geestelijke waarden. Men kan echter het natuurwetenschappelijk

ALS UW KIND NAAR SCHOOL GAAT

De tijd van het jaar is aangebroken, waarin honderdduizenden vaders en moeders in Nederland hun kind gaan aangeven als a.s. leerling van de lagere school. Met het oog daarop willen wij wijzen op een merkwaardige ontwikkeling, die het chr. onderwijs heeft doorgemaakt. Dit onderwijs is n.l. in de loop der jaren van de school voor kinderen uit chr. gezinnen een school geworden, die zendingswerk verricht onder de kinderen van buitenkerkelijke ouders. Telkens opnieuw wordt vanuit de kringen van het chr. onderwijs naar voren gebracht, dat er vele stadsscholen zijn, waarvan 60—70 % der kinderen komen uit onkerkelijke gezinnen. Men brengt er naar voren, dat de mogelijkheid tot evangelisatie, die hiermee gegeven is, krachtig moet worden aangegrepen, ja, dat men op de chr. scholen de kinderen van ongelovige en zwak-gelovige ouders dient te laten voorgaan. Dit ver-

schijnsel trekt thans alom de aandacht. Het orgaan van de Vereniging „Volksonderwijs” schrijft in Maart j.l. o.a.:

„Zo zien wij dus de scholen, die gesticht dienden te worden, om de kinderen het onderwijs te doen ontvangen in de chr. sfeer van het gezin, thans vooral aangewezen tot een evangelisatie-instituut, als object dus voor de zending onder de z.g. ongelovigen.

Tegen evangelisatie, op de juiste wijze toegepast, kan in ons vrije Nederland geen bezwaar bestaan. Maar als die wordt toegepast zoals dat blijkbaar van Prot Chr. zijde wordt aanbevolen, rijzen daartegen van onze zijde ernstige bedenkingen. De inrichting toch, waarin die zending moet benut worden, is een schoolgebouw, dat door overheidsgeld tot stand kwam; de leerkrachten tot wier plicht blijkbaar die evangelisatie behoort, worden door de Overheid bezoldigd; terwijl verder al het schoolmateriaal eveneens op die rekening vereffend wordt. Langs de aangegeven weg wordt o.i. de Overheid misbruikt voor een zuiver kerkelijk doel, omdat zich aldus de Kerk een werkkerrein schept, dat door de Overheid niet ter exploitatie in die richting werd vrijgegeven.

De „school aan de ouders” is een mis-

lukking geworden, het onderwijs doortrekken van de beginselen die thuis beleden worden faalt eveneens, nu de bijz. scholen thans plaats bieden aan een sterk gemengde bevolking en bovendien hebben de cijfers van de laatstgehouden volkstelling vastgesteld, dat de bloei van het bijzonder onderwijs geen hoger peil kon brengen van het godsdienstig leven in ons land.”

Van kerkelijke zijde zal men hiertegen aanvoeren, dat, wanneer een buitenkerkelijk ouderpaar zijn kind komt aangeven, van weigering toch geen sprake kan zijn. Niemand dwingt ze immers daartoe. Het behoeft dan ook geen betoog, dat wij als humanisten voorstanders zijn van een meer bewuste keuze van schooltype door de buitenkerkelijke ouders en als voorstanders van de openbare school juist in deze maanden van het jaar onze kennissen, burens en collega's erop dienen te wijzen welk verantwoordelijk besluit ze nemen. Bewuste evangelisatie op staatskosten door de chr. schoolbesturen dienen wij ten scherpste af te wijzen. Maar wij beseffen daarbij dat deze evangelisatie onmogelijk zou zijn, wanneer de buitenkerkelijken in Nederland zich ten aanzien van het geestelijk leven minder onverschillig betoonden. Het doel van het Humanistisch Verbond is deze onverschilligheid in positief geestelijk leven om te zetten, de buitenkerkelijken zich bewust te maken van de plaats waarop zij staan. Naarmate dit gelukt, zal de openbare school bloeien.

denken nooit zonder ongelukken uitlichten uit de totaliteit van ons bestaan. In die totaliteit is het kennen opgenomen als één van de wegen waarlangs zich het menselijk leven ontplooit. Daar komt bij, dat alle natuurkennis, alle wiskunde, slechts bepaalde aspecten van de wereldorde belichten, maar geen van alle is bij machte de volle grootheid ervan onder woorden te brengen. Hoeveel wij er ook van weten, het leven blijft mysterie. Dit besef dient de docent in de leerling wakker te roepen, mèt het besef dat wetenschap en zedelijke normen samenhangen.

De letterkunde plaatst ons voor stromingen en bewegingen van het menselijk hart en de ziel, waarmee allen, ook ieder van onze leerlingen, innerlijk te maken hebben. „De menselijke zelfontvouwing, die wij dus in de bestudering van de letterkunde ontmoeten, is altoos tegelijk een confrontatie van de leerling met zichzelf, met alle vermoedens en gedachten, die door zijn eigen onderbewuste woelen.” Bavinck wil door de talenlessen de leerlingen confronteren met al deze richtingen vanuit het Christelijk geloof en zodoende het groeiproces van deze leerlingen een zeer gewichtige dienst bewijzen. De humanist zal deze confrontatie eveneens wensen, zij het van een andere overtuiging uit, dus in wezen ook op een andere wijze. Hij zal laten zien hoe deze zelfontvouwing van de mens gericht is op zelfverwerkelijking en dat het steeds opnieuw voor ieder mens gaat om de verwerkelijking van zijn mens-zijn, dat gebonden is aan een fundamenteel waardebesef, de grondslag van alle zedelijk en geestelijk leven.

Wat de geschiedeniswetenschap betreft, daaromtrent merkt Bavinck op, dat de huidige maalstroom der wereldgebeurtenissen de levensmoed van tallozen drukt, het idealisme der jongeren ondermijnt en hun elke opbouw zinloos doet schijnen. Zeer verantwoordelijk acht hij daarom juist in deze dagen het onderwijs in de geschiedenis. Hij wil de jonge mensen de geschiedenis doen zien als de regering Gods, dus zinvol en met een diepe achtergrond. De humanist zal pogen deze actuele druk weg te nemen, door te laten zien hoe, bij vallen en opstaan, in onvermijdelijke risico's en blijvende verantwoordelijkheid, de mensheid haar weg gaat, op elke uitdaging het antwoord zoekend, zich oprichtende uit haar onbewuste natuurgebondenheid tot een vrijer menselijkheid, niet geregeerd door het noodlot, maar door haar drang naar ontplooiing en zelfverwerkelijking, waaraan geen actuele moeilijke overgangstijd in wezen afbreuk kan doen.

De waarde van Bavinck's beschouwing ligt in het feit, dat hij oproept tot bezinning op de geestelijke achtergrond van het leren en onderwijzen en in zijn ontevredenheid met vele verschijnselen in het leven van het middelbaar onderwijs, die geestelijke verdieping in de weg staan. Ook de docenten bij het openbaar onderwijs hebben met dit probleem te maken, hoezeer ook veelal in andere zin en richting. Het ware te wensen dat in hun kring de vraagstukken aan de orde werden gesteld, die juist voor het openbaar onderwijs hiermee verbonden zijn.

B. C.

Dreigende verscheurdheid

Reeds meermalen is opgemerkt, dat er krachten in Nederland werkzaam zijn, die het erop aanleggen het Nederlandse volk in drie reservaten te verdelen: een r.k. reservaat, een prot. chr. reservaat en een zgn. neutraal reservaat. En men moet dat niet alleen zo verstaan, dat men voor elk deel een bepaald gebied reserveert, b.v. het Zuiden voor de r.k., het platteland voor de prot. chr. en de grote steden voor de zgn. neutralen. Nee, die scherpe scheidingen dienen nog preciezer te zijn. Zij moeten dóór de leef- en werkgemeenschappen van alledag heenlopen: door de straat, door de wijk, door de fabriek, door het kantoor, door de sport, de ontspanning, het vermaak, de gezelligheid.

In dit bedenkelijke licht moeten wij de r.k. bisschoppelijke brief bezien, waarin de r.k. arbeiders en employé's de wens te kennen wordt gegeven, dat ze geen lid zullen zijn van de zgn. personeelsorganisaties, d.w.z. van de clubs en verenigingen van fabriek- en bedrijfspersoneel, die tot doel hebben het contact tussen de werkers in een bedrijf te bevorderen door ontspanning en gezelligheid. Over die organisaties op zich zelf zullen we het hier niet hebben, want ze zijn niet in het geding, daar de bisschoppen er niets tegen hebben als ze alleen uit r.k. leden bestaan. De r.k. kerk richt zich hier echter tegen een mogelijkheid van omgang en contact met „andersdenkenden”. Het reservaat-ideaal komt hier om de hoek kijken. Overigens niet met de bedoeling zich in isolement terug te trekken. Want deze voortdurend verdere schei-

ding tussen r.k. en andere Nederlanders heeft tot doel die invloeden te verwijderen, welke de aanwas van het getal r.k. in Nederland tot absolute meerderheid in de weg staan. En tegelijkertijd doet men van r.k. zijde onophoudelijk een beroep op het recht van financiële gelijkstelling door voor de met dit doel gevormde reservaten op allerlei levensgebieden van het Nederlandse volk, van de Nederlandse Staat, wiens taak het is de eendracht en de saamhorigheid tot uitdrukking te brengen en te bewaren, de gelden te eisen, die nodig zijn om terwille van de nagestreefde absolute meerderheid, de eenheid te breken. Zo laat men alle Nederlanders tezamen betalen voor de eigen kerkpolitiek en voor een toekomst, waarin de geestelijke goederen van de niet r.k. Nederlanders ongewaarborgd zullen zijn.

Wij weten, dat onder de r.k. ook verzet tegen deze politiek bestaat, omdat het een politiek is, die van rechten gebruik maakt zonder de waarborg dat ze straks als handhaver van die rechten ze niet zal opheffen of minachten. De brief van de bisschoppen inzake de personeelsorganisaties is één symptoom van die politiek. Van humanistische zijde past hiertegen een ernstig protest. Mogen de vele buitenkerkelijken in Nederland beseffen, wat hier op 't spel staat en dat alleen een welbewuste houding als humanist deze gevaren kan keren, in samenwerking met die kerkelijken, welke deze land- en volkerenscheurende kerkpolitiek niet in overeenstemming achten met de christelijke leer- en levenswijze.

Grondwet en levensbeschouwing

Van tijd tot tijd komt de vraag naar voren of in de grondwet tot uitdrukking moet komen op welke geestelijke grondslagen het Nederlandse staatsleven rust. Van kerkelijke zijde is men nl. nogal eens verontrust, wanneer in belangrijke internationale of nationale statuten en verklaringen de principiële geestelijke uitgangspunten niet worden genoemd. Zo was het met het statuut van de organisatie van de verenigde naties niet anders met de verklaring van de rechten van de mens.

Men bedoelt dan overigens niet een vaststelling van de verschillende uitgangspunten, maar een formulering van de christelijke levensvisie. Indien dit al op internationaal gebied, waar volkeren van zeer verschillende geloof en zeer uiteenlopende wereldbeschouwingen misplaatst is, nationaal is het eveneens een punt van scheiding eerder dan van eendracht, daar men niet voor alle Nederlanders van een gezamenlijk uitgangs-

punt kan spreken voor het staatkundig leven.

Als dan ook het kamerlid Mr J. J. R. Schmal in De Telegraaf van 15 April j.l. pleit voor beraad inzake een formulering van de geestelijke grondslagen van onze staatkunde in de grondwet, heeft dat onze levendige belangstelling, juist omdat ook voor de humanist zijn houding t.a.v. het staatkundig leven mede bepaald wordt door zijn levensbeschouwing. Teleurstellend is het echter, dat Mr Schmal tot uitgangspunt voor dat beraad kiest de „Nieuwe Grondwetartikelen” van Prof. Romme, die wij eertijds reeds als voor de humanist volkomen verwerpelijk moesten afwijzen. Mr Schmal ziet een goede formulering in art. 2 van Romme's voorstel: „Het Koninkrijk der Nederlanden erkent God als zijn eerste oorzaak en laatste doel en belijdt zijn volkomen afhankelijkheid van zijn Schepper. De bevordering van de ere Gods is voorwerp van

Een eigen „tehuis” voor
anderhalf miljoen
buitenkerkelijken

Help 'n handje!

de aanhoudende zorg der Overheden.”

Terecht werpt het liberale blad „De Vrije Amsterdammer” van 22 April j.l. hierbij de vraag op of het wenselijk is in ons land hierover een strijd uit te lokken op staatkundig gebied. Elke formulering die enige kans van leven heeft, zal een compromis moeten zijn, dat steeds het verlangen oproept naar wijziging in één bepaalde richting. De strijd hierom zou het eenheidsbesef van ons volk zeer veel kwaad kunnen doen. Het is begrijpelijk, meent het blad, dat tegenover het totalitaire staatsprincipe verlangd wordt naar een christelijke grondslag van het staatsleven. En dan maakt De Vrije Amsterdammer de volgende kanttekening, waarbij wij ons van harte aansluiten:

De totalitaire practijk mogen wij misschien nog beschouwen, als een voorbijgaande episode in de Europese cultuur. Dit kan o.i. zeker niet gezegd worden van de secularisatie van het Europese geestesleven. Het steeds stijgend aantal kerklozen, ook hier te lande, is hiervan slechts een symptoom, het in onze jaren oplevende Humanisme een ander.

Onder deze kerklozen en humanisten zijn er velen, die gelukkig, de zedelijke normen van het christendom erkennen. Ook hen benaauwt en verontrust het nihilisme, in de strijd waartegen zij waardevolle bondgenoten kunnen zijn voor hen, die als christenen van onderscheidene belijdenis ditzelfde nihilisme bestrijden.

Reeds met het oog op hun toenemend aantal lijkt het ons ongewenst op staatkundig terrein een strijd te ontketenen, die op ander gebied in ons geestelijk zo verdeelde volk reeds tot zo grote moeilijkheden leidt. Deze geestelijke verdeeldheid zelve zou het reeds moeilijk genoeg maken een bevredigende formule in onze Grondwet voor een Christendom boven geloofsverdeeldheid te vinden. Dat zulk een formule goede staatsburgers, die zich los van het Christendom weten, tot tweederangs staatsburgers zou degraderen, hen geestelijk buiten de gemeenschap van ons Koninkrijk zou plaatsen, is voor ons een reden te meer om reeds aanstonds tot grote voorzichtigheid te manen ten aanzien van de gedachte door Mr Schmal ontwikkeld.

De Broederschap van het leed

Het is onmogelijk in maandelijks bijdragen de bonte afwisseling van tentoonstellingen ook maar enigszins bij te houden. Men is gedwongen tot een keuze, die niet alleen door de belangrijkheid, maar ook nog door de duur der exposities bepaald wordt. Een bespreking, die toch altijd mede als een opwekking voor de lezer bedoeld is om zelf het werk te gaan zien, behoort immers te verschijnen voordat de museumzalen weer leeggeruimd zijn.

Zo komt het, dat noch de Herdenkingstentoonstelling van Cornelis van Leeuwen in Boymans (in Februari en Maart van dit jaar), noch de kort daarop gevolgde expositie van zijn werk in Gouda in deze kolommen aan de orde zijn geweest, terwijl Van Leeuwen toch een figuur is, die men niet vergeten mag.

Er zijn weinig schilders, die zo'n merkwaardige ontwikkeling vertonen als Cornelis van Leeuwen (1892—1949). Hij was leerling van de Rotterdamse Academie, maar toen hij deze afgelopen had, koos hij niet de weg van de vrije schilderkunst. Jarelang was hij werkzaam als reclametekenaar en schilderde hij — als de eerste de beste Zondagsschilder — slechts in zijn vrije uren. Eerst toen hij tegen de veertig liep, vond hij het verantwoord zich geheel aan de schilderkunst te gaan wijden, toen pas — zo zou men het ook kunnen zeggen — werd de aandrift tot scheppend werk zo sterk in hem, dat hij de grote stap wel wagen moest. Een tijd van worsteling volgde. Hij moest zich zien te bevrijden van de opvattingen, aangekweekt door zijn werkzaamheid als tekenaar. Slechts langzaam verliest in zijn werk de lijn het overwicht en wint de kleur aan betekenis, langzaam ook weet hij zich van invloeden los te maken. Het duurt lang voordat deze harde werker de weg tot zichzelf vindt, pas na de oorlogsjaren begint zich zijn schilderspersoonlijkheid te ontplooiën met een snelheid en een kracht, die op de leeftijd die Van Leeuwen dan heeft, een wonder genoemd mogen worden. Het is een plotselinge steile opvlucht naar de toppen van het bereiken, te verwonderlijker nog, omdat zich dan bij hem reeds de slopende kwaal geopenbaard heeft, die hem tenslotte vellen zou. Die kwaal joeg hem op, om nog het beste te geven, voor het einde daar zou zijn, maar ondergroef tegelijkertijd zijn lichamelijk uithoudingsvermogen. En in die verbeterde strijd van zijn laatste levensjaren groeit Van Leeuwen tot een schilder van betekenis, die vooral in zijn aquarellen en gouaches een geheel eigen wereld vermocht te vertolken.

Eigenaardig, dat zijn bereiken niet zozeer op het gebied van de olieverschildering ligt. Het kan wel niet anders: de wijze waarop hij de verf opbracht, in laag op laag, zodat er een dikke korst ontstond met

Cornelis van Leeuwen: Zelfportret (1948)

een enigszins ruw en korrelig, doch rijk geschakeerd oppervlak, moet eigenlijk aan zijn wezen vreemd zijn geweest. Voor deze techniek, die hij misschien bij Chabot of Quirijn van Tiel had leren kennen, miste hij het noodzakelijke vermogen om het vizioen dagen- en wekenlang vast te houden en het is in dit verband wel opmerkelijk,

door

P. C. J. REYNE

dat zijn olieverschilderingen zo goed als alle de visionaire kracht missen, die hij in de betrekkelijk snel geschilderde aquarellen en gouaches wist te bereiken. Bovendien komt in zijn schilderijen de kleur moeilijk los van de zware verfmatie; ze blijft traag en weinig klankrijk, ze zingt niet.

Zelfs in zijn grote Zelfportret uit zijn laatste levensjaren is dat nog het geval. Het is ongetwijfeld een indrukwekkend werk door de tragische visie en de voordracht;

het onthult veel van deze kunstenaar: zijn ernst, de spanning van zijn aandacht, de weerstanden waarmee hij te maken had en de verbetering en de gedrevenheid waarmee hij die trachtte te overwinnen, maar de overwinning zelf geeft het niet. De geest van dit werk is log en zwaar; er is hier een trage aardsheid, een blijven steken in de materie, doordat de kleur het vermogen tot transponeren mist.

Al is dit doek zeker niet het hoogtepunt in Van Leeuwen's werk, men voelt niettemin uit welke gronden deze visie gerezen kwam. Wat hem meer en meer ging bezig houden, tot het een kwelling voor hem werd waarvan hij zich bevrijden moest, was het lijden, de ontluistering, de schennis en de ontbinding, die onverbrekkelijk met het leven verbonden schijnen. Het lijden, dat zijn deel was, deed hem zijn diepe verwantschap beseffen met de gemartelde creatuur en zo schilderde hij niet de smart, gezien in een willekeurig wezen, dat hij van buitenaf benaderde, maar gaf hij in de aangrijpende reeksen van zijn aquarellen en gouaches de visionaire verbeeldingen van de

(zie verder pag. 9)

broederschap van het lijden. De eigen pijn was voor hem vertrekpunt voor een beleven van de ander van binnenuit, voor een ervaring dus, die de grond vormde van zijn sterk expressionistische vormgeving.

Er was in deze ervaring echter nog een ander element aanwezig. Welke van zijn motieven men ook neemt — de wereldlijke als de Clowns, de Gewonde Man of de Twee Oude Mensen; de religieuze als de Beweningen, de Pietà's of de Opwekking van Lazarus — altijd is er de diepe melancholie, waarmee het lijden als onontkoombaar aanvaard wordt, maar er is tevens de tegenkracht: de tederheid, de ontferming, het besef van de menselijke waardigheid.

Zo werd de Gewonde Man een menselijke toren van pijn, het bleek vertrokken masker staart naar binnen op een kwelling, die niet aflaat, maar tegelijkertijd rijst deze man en houdt stand tegen wat hem van binnenuit bedreigt.

In de figuur van de dode Christus heeft Van Leeuwen alle lijden samengevat. Hij heeft hem geschilderd als een wrakstuk uit de storm van de marteling, het hoofd geknakt, de armen verwrongen, het lichaam uitgeteerd en aangetast door bederf. Soms gaat de verdieping in het lijden zo ver, dat men denkt aan Grünewald's Gekruisigde, maar ook aan Dostojevsky's uitspraak over Holbein's liggende Christus: „Onmogelijk te geloven, dat hij ooit verrijzen zal". Het is de ontluistering tot in zijn verste consequentie, maar iets van een mildere sfeer wordt voelbaar in de smartelijke zorg van de knielende vrouwen of de ontferming waarmee Maria zich buigt over het lijdensmasker.

In deze gouaches is de kleur, donker uiter-aard, onmiddellijke uitdrukking van de ontroering, ze vertolkt nog eerder dan de voorstelling de gestemdheid van de schilder. Ze kan ingetogen zijn en verstild, of uitschieten in een grillig arrangement, maar nooit mist ze, zoals maar al te vaak in de schilderijen, innerlijke spanning.

De vraag kan gesteld worden, of Van Leeuwen in de korte spanne van late bloei, die hem gegeven was, in alle opzichten de zekere greep van een persoonlijke opvatting gewonnen heeft. Men zou dan kunnen menen dat enige Duinlandschappen uit zijn laatste levensjaar een merkwaardige terugval betekenen naar een werkelijkheidsaanvaarding, welke die van Corot zeer dicht nabijkomt. Men zal echter goed doen deze werken als tussenspelen op te vatten, waarin hij even uitrustte van de spanningen, waarin hij uitrusten kon, omdat hier de tragische verbondenheid op grond van het lijden niet aanwezig was.

Straks zou zijn grond weer opengereten worden door de ploegschaar van de pijn, straks zouden de donkere verbeeldingen weer opschieten uit zijn akkers en hij zou weer oogsten met de verbeterde inspanning van de man, die weet dat zijn krachten hem be-geven kunnen, voor het waardevolste ge-borgen is.

Een nieuwe Roman

Roman der dwangarbeiders?

De naam van Alfred Kossmann wekte tot de verschijning van zijn roman „De Nederlaag" de herinnering op aan gedichten van ene zoetvloeiend elegisch karakter, zoals er tegenwoordig meer geschreven worden, weinig weerbaar, gevoelig en een beetje weemoedig. Maar nu komt hij met een boek over een van de ruige, gore en brutale vormen, waarin de arbeid moest worden verricht tijdens de jaren van de Duitse bezetting.

Daarmee heeft Kossmann een onderwerp aangegrepen, dat zich goed leent voor een roman. Bij honderdduizenden en honderdduizenden zijn toen de mannen uit vele bezette gebieden naar Duitsland gevoerd. Zij hebben er hun eigen en eigenaardige gemeenschappen gevormd, in onwettelde nationale of internationale groepen. Gerukt uit hun normale levens- en gewoonten zijn zij in barakken en kampen, in stadjes en steden, waarin zij tenslotte menigmaal de meerderheid van de mannelijke bevolking uitmaakten, een ander leven begonnen. De traditionele burgerlijke en proletarische vormen waren verdwenen, abnormale verhoudingen veroorzaakten een abnormaal leven. In hoeverre bleef men zich zelf, hield men iets van het oude leven in stand? Streefde men nog naar een beetje menswaardig bestaan? Traden er figuren naar voren, die orde in de chaos trachtten te scheppen? Vielen de groepen uiteen in losse individuen, die elk vochten om eigen behoud of bleek er ook iets van solidariteit, van uitzicht, van hoop? Zoals de bewegingen van legers en fronten tezamen in het grote rijkgeschakeerde beeld van een roman tot leven kunnen komen, zo kunnen dat ook de vele vormen van de dwangarbeid.

Het is niet de bedoeling geweest van Kossmann een dergelijke roman te schrijven. Dat wij enkele indrukken van het kamp-leven krijgen, is bijkomstig. Waar het boek om gaat is de reactie van de gevoelige jonge Nederlander van burgerlijke huize, Johannes, op deze bijzondere oorlogssituatie, zijn houding tegenover de stompzinige behandeling en het voor hem ongeschikte werk, tenslotte zijn nederlaag door een weer-loze onderwerping. Van het begin af stelt hij zich al een beetje buiten de anderen, zonder dat men zeggen kan, dat hij zich opzettelijk afzondert, omdat hij zich voor het gezelschap te goed zou vinden. Op dezelfde wijze zondert de schrijver zich enigszins van zijn onderwerp af. Personen en situaties worden lichtelijk ironiserend, op een afstandje, beschreven. De mensen bestaan slechts uit een heleboel en dikwijls komieke bewegingen, ze maken veel gebaren. Op zichzelf is dat juist, want ze bevinden zich in een onbehagelijk vacuum. Maar deze toestand wordt niet voelbaar gemaakt, het

is allemaal meer poppenkast dan werkelijkheid. Kossmann laat het ware slavenleven ook maar langzaam beginnen. De Hollanders komen eerst, bij elkaar, in Straatsburg terecht, onder een regime van Elzassers, die met de Duitsers weinig op hebben. En ze behoeven er bij de spoorwegen niet veel uit te voeren. Na hun overplaatsing in Heidelberg is dat anders. Kossmann wordt dan ook meer gegrepen door het geheel van mensen en dingen, waarin hij zijn Johannes heeft geplaatst. We zijn dan in het midden van het boek en ook op de helft van de weg naar Johannes' nederlaag. Hij heeft nog steeds geprobeerd het leven zo normaal mogelijk te leven. Hij is verliefd geworden op Charlotte, een Straatsburgs meisje, hij tracht in kamponflikten redelijk te bemiddelen, hij wil, zonder zich geheel in zijn toestand te schikken, die toestand dragelijk maken. Hoe harder de arbeid wordt, hoe benauwder het leven in het steeds zwaarder gebombardeerde Duitsland, des te minder lukt hem dit. In de koude nacht, dat ze de wissels moeten herstellen na een deraillement, is hij voor het eerst één met de anderen. En dan slaagt Kossmann — eveneens voor het eerst — erin, een indrukwekkend beeld te geven van de dwangarbeid en de onmenselijkheid, die eindigt in de gewilde — ongewilde moord op een van de slavendrijvers. Het twaalfde en dertiende hoofdstuk zijn de beste delen van het boek. De compositie van de roman zou beter geslaagd zijn, indien Kossmann zich met de bijfiguren, die buiten het kampleven vallen, daarna niet meer zo uitvoerig had beziggehouden. De beschrijving van Charlotte's leven in het Frankfortse pension en de uitweidingen over Mallhabe, haar jeugdvriend, schaden de roman, evenals de mislukte vlucht van een der kampbewoners en het hoofdstuk over de oude Duitse arbeider Mathis. Het laatste hoofdstuk echter, waarin de nederlaag in doffe berusting zich voltrekt, terwijl de oorlog snel ten einde loopt, vormt een goed slot.

De roman over oorlog en bezetting 1940—1945 is in Nederland tot op heden niet geschreven. Daarvoor is Vestdijk (Pastorale 1943; Bevrijdingsfeest) teveel de verspieder van het onbewuste, Walschap (Zwart en Wit) teveel de mens van goede wil, Kossmann te zeer de dromer geweest. En daarvoor waren alle drie te weinig epische schrijvers als Plivier of Mailer, te weinig grote verbeelders als Canner of Sartre. Nog altijd is de Hollandse roman: fragment, novelle. Maar als zodanig bezit het werk van Kossmann verdiensten.

B. C.

Alfred Kossman: De Nederlaag, A'dam, Querido, 1950.

Brieven van lezers

Atheïsme . . . en andere moraal-bedervende -ismen

Ik moest toch werkelijk mijn ogen uitwrijven toen ik in het artikel van Mevr. C. M. Oellers—Maris over Guido Gezelle in Mens en Wereld van Maart j.l. deze woorden tegenkwam:

„De leer van Spinoza..... die ten enenmale de antipode is van **atheïsme**, nihilisme, **materialisme**, absolutisme of welke andere, de goede-moraal-verstorende-ismen gij wilt.”

Als atheïstisch humanist, die ook de naam „materialist” niet als een scheldnaam zou beschouwen, teken ik tegen zo'n uitlating protest aan. Meer dan twee eeuwen geleden toonde Pierre Bayle aan, dat tussen godsdienst (c.q. „gelovige zin”) en moraal ieder verband ontbrak en dat bewijs is nadien vele malen uitgebreid en verstevigd. Van een humaniste vind ik het wel erg, dat zij vervalt tot hetzelfde euvel dat wij aan de godsdienstigen inzake hun houding tegenover ons verwijten.

Ik hoop, dat de redactie voortaan zulke uitlatingen, als getuigende van een on-humanistische geest, zal weten te weren.

Nog iets: waarom wil Mevr. O. Guido Gezelle met kunst en vliegwerk tot een van de onzen maken? Laat hem toch wat hij was en wilde zijn: een gelovig katholiek. Of is het haar niet mogelijk het vele schone, dat hij ons schonk te waarderen als hij geen humanist (of wat zij daarvoor houdt) is. Dit geestelijke annexionisme is m.i. een vorm van bekrompenheid, die het goede niet kan waarderen als het niet in eigen tuintje is overgeplant.

Utrecht.

J. G. RAUSCH.

Filmindustrie en publiek

Het Maartnummer van „Mens en Wereld” bevatte een hoofdartikel over de gangsterfilm. Een onzer lezers, bioscoop-exploitant, schreef n.a. van dat artikel een brief, waaruit wij het volgende gaarne onder de aandacht brengen:

Ik ben bedrijfsleider van een bioscoop in een van onze provinciesteden. De bittere praktijk heeft mij geleerd, dat men multimillionnair zou moeten zijn om het publiek op te voeden, althans enig inzicht bij te brengen van wat nu een „goede” dan wel een „slechte” film is.

Het is n.l. zó, dat de filmverhuurders en bioscoop-exploitanten zeer goed weten, dat kwalitatief goede films zijn maar..... de cassa (het commerciële) overheerst praktisch alles (en vooral in de kleinere plaatsen).

In de grotere steden (Amsterdam, Rotterdam, den Haag, Groningen, Utrecht, Eindhoven enz.) kan men nog wel eens een

grotere groep van mensen vinden, die belangstelling hebben voor films, die op een hoger artistiek niveau staan. Maar in de provincie gaat dat heel moeilijk. Zij zijn er wel, maar kunnen met elkaar geen groep vormen, groot genoeg om een sluitende exploitatie van vertoningen van op hoger artistiek niveau gemaakte films mogelijk te maken.

In onze stad is de stichting „Filmkunst” gevormd, die ongeveer 6 maal per jaar in het winterseizoen voorstellingen geeft met films als b.v.: „Roverssymphonie”, „Une si jolie petite Plage”, „Grazige Weiden”, „Havenkwartier”, „Wat leven wij gelukkig” enz.

Maar de leden van deze stichting zijn over het algemeen toch weer intellectuelen, leidende figuren, enz. De prijzen zijn niet hoog — gewone bioscooprijzen — plus een gulden per geheel seizoen voor administratiekosten en andere kosten. En dat kan nog in twee keer betaald worden. Maar voor zover mij bekend is, hebben de fabrieksarbeiders(sters), vakarbeiders(sters) enz. niet veel belangstelling voor deze voorstellingen. Deze bevolken in grote getale de bioscoop op Zaterdag en Zondag, als wij prulfilms als „Slave girl” enz. vertonen. Als men dat dan ziet, dan vraagt men zich wel eens af: Hoe kan men deze mensen bereiken om ze te laten zien wat een goede film is en hoe men hen afleert de prulproducten in giftig rood en groen maar week in, week uit te gaan zien. Ik weet het niet.

Amerika krijgt regelmatig uit bijna alle landen van Europa (en trouwens uit de gehele wereld) rapporten binnen met cijfers over gemaakte recettes. De statistici kunnen dus direct uitknobbelen welke „fondantkleur-droomfilms” het 't beste doen. En ze zorgen er dan haastig voor, dat „Jan publiek” die krijgt! Het is dus zaak om de smaak van het publiek te beïnvloeden, anders komt er nooit iets goeds uit de producers-bus (tenzij van een enkele onafhankelijke Europese! geest).

Gelukkig is een kleine, zeer kleine, kentering te bespeuren. De Amerikanen beginnen zich ongerust te maken. De gewone „droomfabriekproducten” doen het niet meer zó goed als een jaar of 3—4 geleden. In een Belgisch vakblad las ik een artikel, waaruit bleek, dat zij o.a. aan hun vertegenwoordigende maatschappijen in Europa gevraagd hebben een diepgaand onderzoek in te stellen naar de publieke smaak. De gewone onzin doet het niet meer, ze willen weten wat het publiek nu wel wil zien.

De recettes dalen, dus beginnen de heren zich ongerust te maken. Niet omdat zij zo hevig verlangend zijn om mooie, goede of artistiek verantwoorde films te maken, die voldoen aan de behoefte van de mens, zich een beeld te vormen van de werkelijkheid, neen daarom niet, maar omdat zij minder geld in het laatje krijgen. En nu willen zij wel heel graag weten waarom. Misschien ligt hier een kans!

Ik ben het met U eens, dat de „gangsterfilms” (The third man is ook een gangsterfilm!) zoveel mogelijk geweerd moeten worden, maar dat „de bioscoop” nu maar overal de schuld van moet krijgen..... neen, dat kan ik niet zien. De maatschappelijke omstandigheden, de geestelijke ledigheid, de bekrompenheid, de onvrije blik zijn m.i. de grootste vijanden.

Rondom de atoombom

Met betrekking tot de artikelen „rondom de atoombom”, speciaal dat van de Heer Van Leeuwen van 29 Maart j.l., lijken mij de volgende opmerkingen niet ondienstig.

Het is buiten twijfel, dat wetenschappelijke werkers voorstanders zijn van vrije uitwisseling van gegevens, reeds alleen om duplicering van werk te voorkomen. Zolang er echter nog tegenstrijdigheid van belangen bestaat of vermeend wordt te bestaan tussen zelfstandig tot oorlogvoering in staat zijnde groepen, zijn vele wetenschappelijke gegevens óók, zelfs primair, potentiële wapens van de daarbij betrokkenen en uiteraard aan geheimhouding onderworpen. Voorwaarde voor vrije uitwisseling in dezen is derhalve opheffing van de bedoelde tegenstrijdigheid. Gaat dit niet goedschiks — daaraan wordt speciaal de laatste 5 jaar hard en vakkundig gewerkt onder leiding van de bekwame Trygve Lie — dan kan het niet anders dan kwaadschiks d.w.z. door oorlog.

Wat het geval Fuchs betreft: het staat iedereen vrij, zich al dan niet te verbinden tot het verrichten van enig, ook wetenschappelijk, werk in dienstbetrekking. Maar indien men zich daar eenmaal toe heeft verbonden, staat het de werknemer juridisch noch moreel meer vrij, van de bedoeling van de werkgever af te wijken of, a fortiori, daartegen in te gaan, bij voorbeeld door sabotage, spionage of wat ook. Dat deed Dr. Fuchs wel en hij kan daarom niet anders worden beschouwd en behandeld dan als elke andere contractbreker en spion.

Indien er hier al van „prostitutie van de geest” sprake is, dan bedreef Dr. Fuchs die zelf toen hij zijn verbintenis aanging.

Overigens is de zaak van „de geleerde of uitvinder in dienstbetrekking” lang niet zo eenvoudig als inzender Van Leeuwen schijnt te menen, onder meer omdat dergelijke werkers volstrekt afhankelijk zijn van een groot aantal hulpmiddelen en personen die door anderen, hetzij personen of groepen, beschikbaar moeten worden gesteld. Wie enigermate bekend is met de enorme organisatie die nodig is om research-werkers als zodanig in het leven te houden weet, dat elke werker opzichzelf, dus ontdaan van die organisatie, praktisch niets betekent. Reeds een summierlijk ingaan op dit punt zou enige nummers van Mens en Wereld in beslag nemen en ik moet het daarom wel laten bij de raad, ook dergelijke zaken niet te

(zie verder pag. 11)

De Herdenkingen op 4 Mei

Wederom is dit jaar geconstateerd, dat de herdenking der gevallen op de avond van de vierde Mei in grote ernst en diepe verantwoordelijkheid hebben plaats gevonden. Velen, zeer velen, ja, steeds meer mensen, nemen deel aan de stille, plechtige omgang. Velen ook hebben behoefte daarna bijeen te komen voor een ogenblik van bezinning. Op sommige plaatsen in het land bleek het mogelijk dat ogenblik van verdieping in eendracht te beleven, doordat men een samenkomst hield waar sprekers zowel van christelijke als humanistische richting een kort woord spraken. Elders hielden zowel de kerkelijke als de humanisten afzonderlijke bijeenkomsten. In vele andere gemeenten vielen de buitenkerkelijken ook buiten iedere bijeenkomst.

Het ware te wensen, dat de organisatoren der herdenking zich meer dan tot dusver bewust zouden zijn van het feit, dat een eendrachtige herdenking — en die is op deze avond het meest gewenst — ook een woord van humanistische zijde vraagt.

Volkomen terecht heeft de Gemeenschap Sneek van het Humanistisch Verbond aan het plaatselijk comité ter herdenking van de oorlogsslachtoffers in dit verband de volgende brief gericht:

Mijne Heren.

Hiermede nemen ondergetekenden als Voorzitter en Secretaris van de gemeenschap Sneek van het Humanistisch Verbond de vrijheid het onderstaande onder Uw aandacht te brengen, daarbij het verzoek tot U richtend, in de toekomst rekening te willen houden met hun wensen.

Nu de jaarlijkse herdenking van Oorlogs-

slachtoffers op 4 Mei wederom tot het verleden behoort, menen zij U er op attent te mogen maken, dat blijkens de laatste volkstelling de groep onkerkelijken, dit zijn zij die niet tot enige kerk of kerkgenootschap wensen te behoren, voor Sneek ongeveer op een/derde der bevolking gesteld mag worden.

Het is hen opgevallen dat bij de herdenking op 4 Mei steeds een geestelijke het woord voert, terwijl men genoemd derde deel buiten de sfeer der herdenking houdt.

In het midden latend of deze handelwijze doelbewust dan wel zonder erg wordt nagestreefd, menen zij toch langs deze weg een protest te moeten laten horen.

Wil men in de toekomst deze herdenking bestendigen, dan lijkt het hen wenselijk ook met de groep buitenkerkelijken rekening te houden.

Om dit te kunnen bereiken zijn zij gaarne bereid U van voorlichting omtrent eventuele sprekers te dienen.

Het verdient aanbeveling, dat de besturen van onze Gemeenschappen zich met het oog op volgende herdenkingen tot de organisatoren daarvan richten in dezelfde geest. Voor zover er geen comité van organisatie bestaat, valt wellicht langs andere weg contact te maken. Mocht dit alles niet mogelijk zijn, dan dienen de Gemeenschapsbesturen te overwegen in hoeverre een herdenkingsbijeenkomst voor de buitenkerkelijken na de plechtige omgang van 4 Mei op z'n plaats is. Enkele Gemeenschappen (o.a. Deventer) hebben daarvan ervaring en zullen ongetwijfeld gaarne tot inlichtingen bereid zijn.

zou zijn tot de daden van onmenselijkheid, die de oorlogsjaren ons te zien gaven. Hij vergeet, dat veel Duitsers, de werkelijke democraten — en die zijn er — onder dit regime even zwaar, zo niet zwaarder, en zeker langer geleden hebben dan de bewoners der bezette gebieden. Zij hebben van 1932 tot 1945 op zwarte lijsten gestaan, tallozen hebben jaren lang gevangen gezeten, even zo velen zijn ten slachtoffer gevallen van hun overtuiging. Zij die in de dertien jaren van ellende getracht hebben van de invloed der dictatuur te leren wat te leren viel, die zijn blijven geloven in het beste in de mens, die na 1945 met alle kracht van het idealisme werken aan de opbouw van een respectabel Duitsland, zij hebben de hulp van West-Europa nodig, niet alleen in daden, maar ook in begrip. Wanneer men in Duitsland reist, met leiding gevende democraten spreekt, ziet wat zij trachten tot stand te brengen, wordt vervuld van een gevoel van vrouwen en geloof in deze mensen. Maar alleen kunnen zij het niet.

In een stad in het Zuiden zag ik een opvoering van het Jeugdtoneel. Jonge beroepsacteurs en begaafde scholieren gaven opvoeringen van bekende oude sprookjes voor kinderen van 6—16 jaar. Zij sparen hiervoor en zes maal per winter worden alle kinderen van stad en omgeving in aarakening gebracht met goed toneel, waardoor zij de waarde hiervan leren onderkennen, in tegenstelling tot de vervlakking der films. Temidden van puin worden Openbare Leeszaal herbouwd; de Volkshogescholen en Volksuniversiteiten zijn weer op gang. Er wordt in West-Duitsland hard gewerkt, ook door de hoofdarbeiders, die veelal hun taak al om 8 uur aanvangen. En de omstandigheden zijn zwaar; in veel steden heeft de oorlog meer dan 80 % der bewoonbare ruimte verwoest. Langzaam aan herstelt zich dit tot 50 à 60 %; maar deze onvoldoende ruimte te midden van puin moet men delen met de vele miljoenen vluchtelingen uit het Oosten. Wat hier aan menselijke offers wordt gebracht, moet men gezien hebben om te kunnen beoordelen.

De coördinatiecommissie voor culturele contacten met Duitsland, die werkt onder auspiciën van het Departement van Buitenlandse Zaken, geeft een periodiek blad uit „De Duitse Kroniek” waarin belangstellenden regelmatig op de hoogte worden gehouden van wat het na-oorlogse Duitsland op culturele gebied nastreeft. Adres: Nassauplein 3, den Haag.

J. M. BOLKESTEIN-KRAFT.

Ziekenhuizen en geestelijke zorg

Vergun mij, mede naar aanleiding van de brief van dr. Saalborn, mijn bevindingen over geestelijke verzorging mede te delen.

Ik ben n.l. meermalen verpleegd in een ziekenhuis, o.m. onlangs in het Stads- en Academisch ziekenhuis te Utrecht en ik heb daar de geestelijke verzorging van nabij meegemaakt.

Sommige (vooral katholieke) geestelijken bepalen zich tot hun patiënt(en) wat billijk en hun recht is. Sommige dominees evenwel betrekken de gehele zaal in hun werk, door voor de gehele zaal wat teksten te lezen en daarna te bidden, wat ik lichtelijk brutaal noem, daar in een algemeen ziekenhuis mensen van verschillende levensbeschouwing liggen.

Ik zelf heb als humaniste het genoeg gehad enige malen bezocht te worden door de geestelijk verzorgster van het Humanistisch Verbond, n.l. Mevr. Bolkestein, en bewaar daar de prettigste herinneringen aan. Als regel lopen de gesprekken op de zaal over kwalen en kwaaltjes of over eten en dan doet het je goed ook eens over iets anders te kunnen praten.

Hieruit blijkt m.i. dat ook de geestelijke verzorging door het Humanistisch Verbond zeer belangrijk is.

Amersfoort.

M. W. v. d. COLK-
JONGBLOED.

beoordelen zonder althans enige elementaire kennis dienaangaande. Anders vervalt men uiteraard in het uitspreken van mogelijk vrome, doch van elk praktisch belang gespeende, wensen, hetgeen liever aan kanselredenaars en andere demagogen moet worden overgelaten.

J. D. HAMMER.

Volksontwikkeling in Duitsland

Toen Lord Kitchener in de Boerenoorlog in Zuid-Afrika zijn beruchte concentratiekampen voor vrouwen en kinderen had ingericht, gebeurde het dat dit een zo grote verwijdering bracht tussen bevriende Nederlanders en Engelsen in Europa, dat de banden scheurden. Hetzelfde beleven wij nu met Duitsland. Het gehate Hitler-regime heeft gemaakt dat de gemiddelde Nederlander — nu nog — in iedere Duitser zo niet een active, dan toch een latente misdadiger ziet, die elk ogenblik, wanneer de omstandigheden daartoe zouden leiden, in staat

De motor draait . . .

Niet alleen onze motor draait, anderen zorgen dat ook hun motor op toeren blijft. In Apeldoorn wordt van 4—10 Juni een „zaaiweek“ gehouden door de gezamenlijke Protestantse kerken, vanaf de Gereformeerden tot en met de Baptisten. Gedurende twee avonden in deze week zullen duizend Christelijke huisbezoekers een kort bezoek brengen aan de 12.000 buitenkerkelijken die Apeldoorn telt, op een andere avond zullen 34 openluchtbijeenkomsten worden gehouden, weer op een andere avond zal een openluchtfilm worden vertoond. Als bijzondere attracties (het woord is niet van ons) worden vermeld: 1e. een „papieren bombardement“, waarbij duizenden folders, waarop de Blijde Boodschap te lezen staat door een vliegtuig worden uitgeworpen; 2e. wagens met luidsprekers die bij de ingangen der fabrieken het Evangelie zullen verkondigen; terwijl geestelijke liederen ten gehore zullen worden gebracht door..... draaiorgels.

Eerlijk gezegd, deze motor draait ons te lawaaiig. En wij raken hiermede een interessante vraag n.l. deze: In hoeverre is propaganda voor een levensovertuiging geoorloofd? Zonder er in dit kort bestek diep op in te gaan willen we dan zeggen: Ook hier is een gulden middenweg, een middenweg die ligt tussen de alle grenzen overschrijdende „zaaiers“ uit Apeldoorn en die Humanisten die menen dat iedere propaganda ongeoorloofd is. Een van de volgende keren gaan we hier uitvoeriger op in.

Een eigen tehuis voor anderhalf miljoen buitenkerkelijken.

We behoeven hier over de bedoeling van deze actie niet meer te schrijven, wie de bedoeling niet kent en er wel nieuwsgierig naar is, hij leze het vorige nummer van M. en W. nog eens door.

Wel willen we vooral onze gemeenschapsbestuurders nog eens herinneren aan de z.g. witte map conferenties. Dit zijn plaatselijke conferenties, waarin aan de hand van de door ons Centraal Bureau opgestelde map, de pers uitvoerig wordt ingelicht over de zin, het werk en de plannen van ons Verbond, uiteraard met het verzoek erbij daarover in de kranten te schrijven. Wij hebben nu enkele van deze conferenties bijgewoond en we moeten zeggen dat de journalisten daar blijk gaven van grote belangstelling voor ons Verbond en goede artikelen eraan hebben gewijd. Mogen we daarom al onze gemeenschapsbesturen dringend verzoeken een dergelijke conferentie in overweging te nemen? Als men meent zelf niet voldoende op de hoogte te zijn om een overzicht van het landelijk werk te kunnen geven dan is ondergetekende gaarne bereid zo mogelijk de conferentie bij te wonen.

En dan een ander onderdeel van de actie:

Een eigen tehuis voor anderhalf miljoen buitenkerkelijken..... de certificaten, de z.g. Helpende handen. De meeste gemeenschappen zijn er nu mee aan de slag. Over de resultaten valt nog weinig te zeggen, dan alleen dit ene dat we wel reeds over enkele ervaringen beschikken die ons doen zeggen: deze Helpende handen blijken uitstekend verkoopbaar. Eén voorbeeld! Op een laat avonduur kom ik binnenwaaien bij een onzer leden in een provincie-hoofdstad. Op het dressoir ligt een stapeltje helpende handen. Mijn enigszins cynische vraag: Zo, heb je ook al helpende handen, al ééntje van verkocht ook? En dan het verbluffende antwoord, de dingen waren nauwelijks een week de deur van het Centraal Bureau uit: „Ja, al voor veertig gulden, en er zal nog wel voor veertig bij komen.“ O ja, deze man blijft natuurlijk een uitzondering, maar weet U lezer dat als ieder lid twee helpende handen of zelf koopt of aan anderen verkoopt, één van een rijksdaalder en één van een gulden, dat dan meteen de actie voor de volle 100 % is geslaagd? Dat wil zeggen dat we dan voor de volgende paar jaren een financiële basis hebben om het Verbond voort te zetten. Niet zó onbelangrijk.

Mogen we de gemeenschapsspenningmeesters ook van deze plaats nog eens vragen deze helpende handen zo snel mogelijk geheel of gedeeltelijk af te rekenen, men zij er zich van bewust dat we tegenwoordig al met dubbeltjes rekenen op het Centraal Bureau.

Jongerenweekend op 29 en 30 April op de Grasheuvel te Amersfoort.

Op snelle doorreis naar Noordelijke Gemeenschappen was ik een uur op het jongeren-weekend! Bijna honderd humanistische jongeren waren er bij elkaar. Ik maakte net een huishoudelijke bespreking mee voor de verkiezing van een nieuw landelijk bestuur. (Samenstelling, zie elders in dit nummer). We hebben nog zelden onder zoveel vrolijkheid een bestuur horen kiezen. Een uur is kort, maar het was genoeg om te constateren: de Humanistische Jongerengemeenschap is kerngezond en groeiende.

Tenslotte delen we nog mee dat men een stevige poging zal doen om het aantal groepen uit te breiden, en dat op 30 Sept./1 Oct. te Amersfoort een algemene ledenvergadering voor de jongeren zal worden gehouden waar o.a. Statuten en Huish. reglement definitief zullen worden vastgesteld.

Winterprogramma's van de gemeenschappen.

We weten dat vele gemeenschappen reeds met de voorbereiding van het a.s. winterprogramma bezig zijn. In ieder geval, dit zij een tip voor de secretarissen van onze

nieuwe gemeenschappen, is het verstandig vroegtijdig overleg te plegen met de sprekers die men wenst voor het a.s. winterseizoen.

Een Jubileum.

Binnenkort wordt het eerste jubileum in ons Verbond gevierd! De tegenwoordige gemeenschap Amersfoort van ons Verbond is reeds op 7 Juni 1945 opgericht als Religieus Humanistisch Verbond. Bij de oprichting van het Humanistisch Verbond heeft dit Religieus Humanistisch Verbond zich daarbij aangesloten als gemeenschap Amersfoort. Ter herdenking daarvan belegt de gemeenschap Amersfoort op 17 Juni a.s. een speciale bijeenkomst. Mogen we vooral de leden van de omliggende plaatsen hierop attent maken? Zij zullen van harte welkom zijn.

Herdenkingsbijeenkomst 4 Mei.

Uit een aantal plaatsen bereiken ons berichten van door ons Verbond georganiseerde herdenkingsbijeenkomsten voor buitenkerkelijken op 4 Mei.

We kunnen ons voorstellen dat menig Humanist de voorkeur zal geven aan een gezamenlijke herdenking van alle bevolkingsgroepen. Als dit echter niet mogelijk blijkt en de kerken hun eigen bijeenkomsten organiseren, dan kan het inderdaad tot de taak van onze gemeenschappen behoren, naast deze kerkbijeenkomsten ook een bijeenkomst voor buitenkerkelijken te organiseren, die dan ook in het officiële feestprogramma dient te worden aangekondigd. Men drage in dat geval zorg voor een uitstekend verzorgd, kort, programma.

Zomer.

Willen de gemeenschapssecretarissen ons eens wat copie inzenden over wat er in hun gemeenschap aan buitenwerk wordt gedaan? We willen daarvan dan een en ander publiceren. Allicht helpt het weer anderen aan een idee. Berichten graag aan:

H. LIPS,

Madoerastraat 35,

Amersfoort (tel. 5677).

De PAASREIS

naar PARIJS

DEN HAAG, 10 uur.

Op het station staan enkele mensen bijeen en de vraag is nu maar of we hierbij horen of niet.

Oh kijk, een man maakt zich uit de groep los en vraagt ons of we ook naar Parijs gaan? Ja. Of we misschien met het Humanistisch Verbond gaan. Ja. Nu dan hoor je bij ons.

Handenschudden, namen prevelen en misschien nog iets mompelen over het weer en dat we hopen dat..... Enfin, 't is bekend genoeg.

Een trein — ouders kussen en... onvergeeflijke domheid van de stationschef die de verkeerde wagon aanwees, we stappen in die wagon.

ROTTERDAM.

Weinig tijd en snel in de goeie coupé's duiken. Iets aandacht voor koffie en cigaretten.

Nu gaan we verder langs enige dorpjes met onbeduidende Hollandse namen.

Brussel (liever Bruxelles) en je ziet al wat franse opschriften. Mons — de Borinage met zijn armoede en vuiligheid naast prachtige landschappen.

Frankrijk met een schitterende natuur en hier en daar een klein dorpje.

Dan eindelijk Parijs. Gaar als boter stappen we uit de trein en zijn wat verbluft door de grootsheid van het Gare du Nord.

Onze gastheren zijn erg vriendelijk en we gaan zitten.

Qu'est ce que vous voulez? Café noir, Café au lait ou jus de fruits?

Nadat we onze voorliefde hebben gezegd en merci gemurmeld, stappen we naar een bus. Die brengt ons (hoe onverwacht!) naar Versailles, waar we laat en dus in 't donker aankomen. Moe, slap en snakkend naar een bed.

Nu volgen er dagen vol indrukken en ervaringen; bijna te veel.

Wat zou het vervelend worden als alle feiten en bezoeken (liefst in volgorde) zouden worden opgenoemd.

De eerste dag bleven we in Versailles en bekeken het Paleis en de tuinen.

Een moe hoofd en een nadere kennismaking waren het resultaat van deze dag..... Frans is moeilijk.

De andere dagen zijn we in Parijs geweest en twee dagen hebben we nog met een autobus in de omgeving van de grote stad gereden en zagen Fontainebleau en Rambouillet.

Iedere dag verscheen een nieuw lid van het Franse Rijk die verder bij ons bleef (wellicht een compliment voor de Hollanders), zodat we na 6 dagen een ruime aanspraak hadden.

Langzamerhand werd er vriendschap gesloten en de stemming was opgewekt.

Veel hebben we gezien en veel ook heeft onze franse leider-gids verteld. Ongelooflijk zoveel bijzonders en interessants er van de bekende bouwwerken te vertellen valt.

Er hangt werkelijk een „sfeer” om Parijs en ook de Fransen zelf hebben sfeer en stijl.

Bij het graf van Napoleon I in de Dom des Invalides viel de grote verering voor

deze veldheer en keizer op, temeer omdat de buitenlanders hem niet zozeer als held en redder zien, maar meer als een eerzuchtige veroveraar. Indrukwekkend is ook zijn graf, van paars-bruin marmer in de typische verlichte Dom.

De Notre-Dame in het middelpunt van Parijs. De Sacré-Coeur bij nacht in Montmartre. Een witte silhouet tegen een donkere nachtlucht met in de diepte de lichten van Parijs. Het „ville lumière” was niet opvallend, maar daarvoor was het nog te vroeg in het jaar. Na één Mei gaan de fonteinën spuiten en worden enkele gebouwen verlicht, en dat duurt dan tot de herfst.

La libre Pensée de Versailles heeft onze groep een avond uitgenodigd. Wij gingen er naar toe met de moed ongeveer in onze schoenen. We waren de avond tevoren laat naar bed gegaan.

Het was een bijzonder hartelijke ontvangst en er vloeide koffie en wijn; iedereen keek verheugd en er werd gezongen.

Deze, voor velen, eerste kennismaking met een klein onderdeel van Frankrijk, mag zeer geslaagd worden genoemd. We zijn er allen die ons hiertoe in staat hebben gesteld en in 't bijzonder het driemanschap van de leiding zeer dankbaar voor.

GOSSE GORTER.

Een allerkleinzieligste Burgemeester

In 1933 werd het bekende toneelstuk van Herman Heyermans „Allerzielen” gespeeld door het gezelschap Jan Nooy, o.a. ook te Beverwijk. Enkele jaren later kwam het stuk er nog eens in de reeks van meer dan duizend opvoeringen door het gezelschap Willem van der Veer. Beide opvoeringen vonden plaats onder de meest normale omstandigheden.

In 1950 gaat dit stuk in Nederland op nieuw, ter gelegenheid van de Heyermans-herdenking. Maar in Beverwijk wordt de opvoering door de burgemeester verboden, omdat hij de strekking van het stuk beledigend acht voor een groot deel van de bevolking, welk feit echter nimmer was gebleken. Naar aanleiding van dit verbod heeft de Gemeenschap Beverwijk van het Humanistisch Verbond het volgende schrijven gericht tot de Burgemeester:

Den Heer Burgem. der gemeente Beverwijk.
Edelachtbare Heer,

De gemeenschap Beverwijk van het Hum. Verbond, gelet op het verbod van opvoering van het toneelstuk „Allerzielen” door U als Burg. van Beverwijk,
voelt zich gedrongen uit te spreken, dat

Uitwisseling 14-17-jarigen Parijs-Nederland

In de zomervacantie zal er van 15 Juli—29 Aug. op beperkte schaal gelegenheid bestaan tot het uitwisselen van jongens en meisjes van 14—17 jaar tussen Franse gezinnen te Parijs, lid van de libre Pensée en Nederlandse humanistische gezinnen. De bedoeling is dat de jongelui beurtelings 3 weken in elkaars gezin doorbrengen. De Franse gezinnen worden zorgvuldig uitgezocht door la libre Pensée en het spreekt vanzelf dat wij voor onze Nederlandse gezinnen in moeten kunnen staan. De jongelui

het hier gaat om een toneelstuk van één onzer grote toneelschrijvers, wiens werken van belangrijke betekenis zijn voor de cultuur van het Nederlandse volk.

Wij voelen ons dus gedrongen een ernstig protest te laten horen, nu door dit verbod een deel der Beverwijker bevolking niet in de gelegenheid wordt gesteld deze cultuurwaarden te genieten, hetgeen naar onze mening een verarming betekent van het algemene culturele peil, en een ernstige beperking is van de vrijheid van meningsuiting.

Wij willen met klem verzoeken, dit verbod te herroepen, en in de toekomst meer blijk te geven van een groter cultureel verantwoordelijkheidsgevoel.

zullen van hier naar Parijs onder Nederlandse geleide reizen en van Parijs terug met Franse begeleiders.

Waarschijnlijk zullen eerst de Nederlandse kinderen naar Parijs gaan en dan de Fransen mee terug brengen. Dit moet echter nog nader overlegd worden worden met la libre Pensée. Voor het Franse kind moet een eigen bed aanwezig zijn. Onze verantwoordelijkheid zal zich beperken tot de reis naar Parijs. De kinderen moeten in het bezit zijn van een paspoort. De kosten zullen f 50,— à f 60,— bedragen. Hierbij is inbegrepen verzekering tijdens de reis benevens verzekering tegen ongelukken gedurende het verblijf te Parijs. Voor zakgeld moet ieder zelf zorgen. Het punt van vertrek is Amsterdam. Nadere inlichtingen kunnen gevraagd worden aan Mevr. M. van Gorkom-Lechner, Mauritsstraat 64, Utrecht, tel. 22870 en aan Mevr. G. Lips-Smit, Madoerastraat 35, Amersfoort, tel. 5677. De kinderen zullen geplaatst worden in volgorde van opgave. Opgave van deelname s.v.p. vóór 10 Juni bij Mevr. M. van Gorkom-Lechner, Mauritsstraat 64, Utrecht.

★ Help 'n handje! ★

Humanistische Jongerengemeenschap

Op het jl. gehouden jongerenweekend dd. 29/30 April is een nieuw hoofdbestuur gekozen, hetwelk als volgt is samengesteld:

voorzitter: Will Olthof, Tollensgade 42, Voorburg

2e voorz.: Vrin de Jong, Veeteeltstr. 95, Amsterdam

secr.esse: Greet v. d. Drift, Sleedoornstr. 106, Den Haag

penningm.ess: Tine Wildenboer, J. Gijzenkade 61, Haarlem

leden: Karel Heymans, Rotterdam; Alb. Oldenhof, Deventer; Sarie de Jong, Groningen; H. J. Timmermans, Den Haag; Arie Mijster, Amsterdam

vertegenw. van het hoofdbestuur v. h. H.V.: Harry Lips, Amersfoort

contactpersoon Vrije Jongeren te Utrecht: Emile v. Benthem, Utrecht.

Secretariaat Hoofdbestuur HJG is dus: Sleedoornstr. 106, Den Haag, tel. 39.18.18.

Secretariaat Kampcommissie blijft: v. Tuyll v. Serooskerkenplein 31 te Amsterdam.

Afdelingssecretariaten:

Amsterdam: Arie Mijster, v. Tuyll v. Serooskerkenplein 31.

Arnhem: Geurt Schuit, Hoofdstraat 107a, Velp (Gld).

Deventer: Albert Oldenhof, Appelstr. 76.
Dordrecht: Wim de Wijk, Pr. W. v. Oran-jehof 8.

Den Haag: voorlopig nog: Greet v. d. Drift, Sleedoornstraat 106.

Haarlem: Karel Köhler, Rijksstraatweg 119.
Leeuwarden: Adeline v. Schaick, P. C. Hooftstraat 53.

Rotterdam: Karel Heymans, Bergweg 172.
Sneek: Jan C. Kan, Schoolstraat 17.

Utrecht: Emile v. Benthem, Oude Gracht 303.

Zaanstreek: Kees Zonderland, Langestr. 1, Zaandam.

Studenten Vereniging op Humanistische Grondslag

Op de voorjaarsconferentie, gehouden op 1 en 2 April j.l. te Soesterberg vond bestuurswisseling plaats.

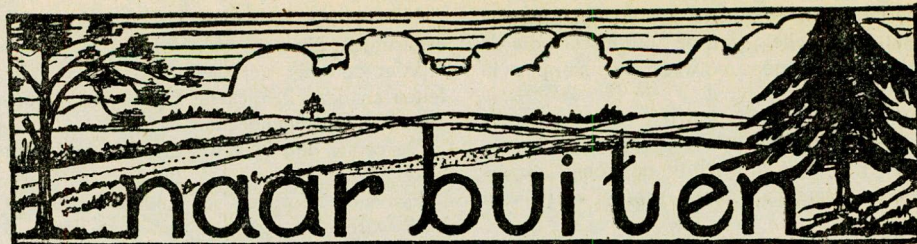
Thans bestaat het Hoofdbestuur der interacademiale Studenten Vereniging op Humanistische Grondslag uit de volgende personen:

J. v. d. Bergh (Amsterdam) Praeses
Mej. C. H. Groenewoud (Leiden) Ab-actis I

A. Wassink (Amsterdam) Questor
Mej. S. F. v. d. Wal (Amsterdam) Vice-Praeses

J. Kruij (Delft) Abactis II
A. Katan (Leiden) Assessor.

Het Abactiaat is gevestigd Santhorstlaan 61, Wassenaar.

We moeten voor enkele kampen al gaan berichten dat ze volgeboekt zijn, het familie-kamp te Ommen van 12—19 Aug. is vol; in het tweede familie-kamp te Ommen in de week van 19—26 Aug. zijn nog enkele plaatsen. Wie nog wil deelnemen moet zich haasten!

Mogen we onze lezers erop attent maken dat we niet alleen familie-kampen organiseren in Ommen, maar ook in Vierhouten? Deze kampen worden gehouden in dezelfde geest en dezelfde stijl als die te Ommen; voor verdere gegevens zie men de volgende indeling in onze speciale kampfolder, die verkrijgbaar is bij de gemeenschapssecretarissen en aan het Centraal Bureau.

De zomer is er! Het is nog wel geen 21 Juni, maar dat zegt niets, die dag kan het wel zo koud en triestig zijn, dat je terug verlangt naar het knusse hoekje-bij-de-kachel van de winter. Het begin van de zomer kenmerkt zich voor mij door een paar ieder jaar terugkomende dingen, de volle prachtige bloei van de vruchtbomen, het onweerstaanbare verlangen om je pijpje te smoren op het hekje in de tuin, het ieder jaar terugkerend conflict tussen mijn vrouw en de kinderen over de dikte van onder- en bovenkleden, het schaarser worden van de Zondagochtend-spreekbeurten.

En dan weet ik het weer: Nog even en dan zitten we in de zomerkampen. Ze hebben zich al een vaste plaats in ons Verbondsleven veroverd. Er is een groep deelnemers die ieder jaar terugkeert, maar er is toch ook, gelukkig, ieder jaar een groot aantal nieuwe deelnemers, die zich altijd weer, wonderlijk snel, invoegen in de stijl die onze kampen kenmerkt.

Wat maakt deze kampen voor vele mensen zo waardevol? Dat valt niet met één woord te zeggen, het kan immers nooit één element zijn dat een sfeer geheel beheerst. Onze kampen zijn niet groot, we hebben kleine kampen van ongeveer 30 mensen, onze grootste kampen zullen dit jaar niet verder gaan dan $\pm$ 125 deelnemers. Dit aantal maakt het mogelijk dat in een week tijd tussen de deelnemers een vrij sterk saamhorigheidsgevoel ontstaat, één van de eerste voorwaarden voor een goed kamp.

Onze kampen zijn niet uitsluitend ernstig of alleen maar vermaak. Uren van vreugde wisselen af met uren van bezinning, lering en discussie. Er zijn muziekavonden, voordrachtavonden, bonte vrolijke programma's, wandelingen en excursies en voldoende vrije uren om heerlijk alleen maar op je rug te liggen en te staren naar het hemelsblauw of de voorbijrijvende wolken, tot het je gaat vervelen en je je omdraait op je buik om tussen de grasstengels de altijd nijvere mieren te bewonderen.

We zoeken een harmonie tussen het in de deelnemers aanwezige verlangen naar een goede gemeenschap en de zucht om er in

alle vrijheid op je eentje op uit te trekken. Onze kampen zijn geen oorden waar men de hele dag door wordt bezig gehouden en toch zijn het ook geen pensions waar ieder geheel zijn eigen gangetje gaat.

Onze kampen zijn gevarieerd naar leeftijd, in sommige kampen is alleen plaats voor volwassenen, in andere, de familie-kampen, komen ouders en kinderen samen, daar wordt de vakantie-week tot één groot familiefeest.

En toch, hoe waardevol deze elementen ook zijn, zij zijn het niet alleen die onze kampen maken, het is voor alles het samenkomen met een groep gelijkgezinde mensen, waarbij het beste van wat in ons zelf aanwezig is, onze diepste gedachten, onze intiemste gevoelens opgenomen worden in een sfeer die deze gedachten en gevoelens niet alleen verdraagt, maar ze stimuleert om zich kenbaar te maken. Dit is het element dat onze kampen tot zulke bezielende samenvattingen maakt, dit is het dat de deelnemers vaak doet zeggen dat ze nu in het alledaagse leven weer een hele tijd vooruit kunnen en dat ze zeker een volgend jaar zullen terugkomen.

Moeten we nu ook nog een oproep tot deelname aan de kampen plaatsen? Och neen, wie dit alles niet raakt, wij zullen het niemand euvel duiden, voor wie er toch wat van meevoelt, diene het volgende kamp-schema en het aanmeldingsformulier.

15—22 Juli. Cultureel kamp A.
Leiding: S. Koning, H. Lips, A. Weggelaar.

Plaats: Paasheuvel te Vierhouten. Prijs: f 25,— (+ f 0,50 administratiekosten). Leeftijd: 18 jaar en ouder. Slaapgelegenheden: slaapzalen.

Dit kamp is bedoeld voor: Volkszang, muziek, dans, lekerspel, voordracht.

15—22 Juli. Cultureel kamp B.
Leiding: S. M. v. d. Vaart en S. H. v. d. Vaart—De Vlieger.

Plaats: Ommen en Rijssen (trekkamp). Prijs: f 25,— (+ f 0,50). Leeftijd: 18 jaar en ouder. Slaapgelegenheden: tenten.

Dit kamp is bedoeld voor: biologie, heemkennis, geschiedenis.

15—22 Juli. Kinderkamp. Leiding: wordt bekend gemaakt.

Plaats: Weide bij Meenthuis te Blaricum. Prijs: f 21,— (+ f 0,50). Leeftijd: vanaf 7 jaar. Slaapgelegenheid: tenten.

5—12 Aug. Studiekamp. Leiding: H. Lips en dr J. P. v. Praag.

Plaats: Meenthuis te Blaricum. Prijs: f 25,— (+ f 0,50). Leeftijd: 18 jaar en ouder. Slaapgelegenheid: slaapzalen.

5—12 Aug. Familiekamp A. Alg. leiding: L. v. Gelder en S. Koning (gevr.).

Plaats: Eikenhoeve te Vierhouten. Prijs: 7—12 jaar f 19,— (+ f 0,50); 12 jaar en ouder f 26,— (+ f 0,50). Leeftijd: 7 jaar en ouder. Slaapgelegenheid: Ouderen slaapzalen, kinderen tenten.

12—19 Aug. Familiekamp B. Alle gegevens als in Familiekamp A.

12—19 Aug. Familiekamp C. Alg. leiding: H. Lips en G. Lips—Smit, Chr. Meyer en H. Meyer—v. Praag. Volgeboekt.

29 Juli—5 Aug. Jongerenkamp. Leiding: H. Timmermans en A. Mijster.

Plaats: Rijssen. Prijs: f 22,50 (+ f 0,50). Leeftijd: 17 jaar en ouder. Slaapgelegenheid: tenten.

19—26 Aug. Familiekamp D. Alle gegevens als in Familiekamp C.

19—26 Juli. Kamp Middelbare Scholieren A. Leiding: E. Houtsma en J. Kwee.

Plaats: Drouwenerzand (Hondsrug). Prijs: f 25,—. Leeftijd: 15 jaar en ouder. Slaapgelegenheid: tenten.

N.B. Over de kampen voor Middelbare Scholieren is een apart folder verkrijgbaar bij W. Geerts, Nieuwe Laan 56, Delft.

26 Juli—2 Aug. Kamp Middelbare Scholieren B. Leiding: W. Geerts en Inge Slob.

Verder alle gegevens als in kamp Middelbare Scholieren A.

Opmerkingen.

1) De f 0,50 administratiekosten moeten bij aanmelding worden betaald.

2) Men kan het kampgeld ineens of in termijnen voldoen, maar vóór 15 Juli de helft. (Voor wie dit moeilijkheden geeft, overlegge met ons Centraal Bureau, Bleyenburgstraat 1, Utrecht).

3) Men melde zich zoveel mogelijk aan op onderstaand formulier.

4) Kampfolders aan ons Centraal Bureau

Een eigen „tehuis” voor anderhalf miljoen buitenkerkelijken

Uit binnengekomen brieven bleek, dat sommigen menen, dat onze Helpende Hand-Actie bedoeld is om echte stenen huizen te gaan bouwen. Wij zijn het met de briefschrijvers eens, dat we dan eerst moeten beginnen met een eigen tehuis voor onze 5500 leden. De slagzin: *Een eigen „tehuis” voor anderhalf miljoen buitenkerkelijken* is alleen maar bedoeld tot uitdrukking te brengen, dat ons Verbond een eigen (gees-

telijk) tehuis moet worden voor het buitenkerkelijk volksdeel. Met deze actie hopen wij te bereiken, dat wij ons werk in 1950, 1951 en 1952 zullen kunnen voortzetten.

Zij, die behoren tot één van de meer dan vijftig gemeenschappen van ons Verbond gelieven het aantal helpende handen, dat zij wensen te ontvangen, op te geven aan de penningmeester van hun gemeenschap en NIET aan het Centraal Bureau. De gemeenschappen hebben er namelijk financieel voordeel bij, dat hun leden de helpende handen bij de gemeenschapspenningmeesters bestellen.

De algemene leden worden verzocht de helpende handen bij het Centraal Bureau te bestellen, liefst onder gelijktijdige overschrijving van het bedrag op postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

Werk mee aan

Een eigen „tehuis” voor anderhalf miljoen buitenkerkelijken. — Help 'n Handje.

verkrijgbaar. Bestelt er een aantal en werkt er mee onder uw kennissen.

5) Aanmelden voor:

Jongerenkamp bij: A. Mijster, Tuyl v. Serooskerkenplein 3-I, Amsterdam.

Kampen Middelbare Scholieren bij: W. Geerts, Nieuwe Laan 56, Delft.

Alle overige kampen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

AANMELDINGSFORMULIER.

Ondergetekende meldt onderstaande personen:

naam; geslacht m/v; leeftijd

naam; geslacht m/v; leeftijd

naam; geslacht m/v; leeftijd

naam; geslacht m/v; leeftijd

naam; geslacht m/v; leeftijd

adres; plaats

voor het kamp te van 1950

tot 1950.

Te betalen bedrag f + f administratiekosten (f 0,50) per persoon per kamp).

Betaling zal geschieden per giro/postwissel ineens/in termijnen van f
Postgiro 304960 t.n.v. Hum. Verbond, Utrecht.

Handtekening:

Zo juist verschenen:

Humanistische Waarde-fundering

door Dr LIBBE VAN DER WAL

Prijs 15 ct.

(overdruk uit „De Nieuwe Stem”)

Bestellen bij het Centraal Bureau — Bleyenburgstraat 1, Utrecht — Postgiro 304960

M E N S E N W E R E L D

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr A. Stempels, Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Bleyenburgstraat 1, telefoon 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel: kolombreedte 58 mm. — Abonnementscondities: Leden: gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. — Prijs losse nummers f 0,20. — Condities Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

Fonds voor Tehuis voor Ouden van Dagen

4e Verantwoording.

Totaal 3e verantwoording	f 1.188.50
Mevr. W. F. K. H. N.-W.	
te 's-Gr.	2.50
Mej. M. C. V. te U.	1.—
H. T. te R.	10.—
N. N. te B.	2.50
Mevr. R. M.-W. te U.	2.50
	f 1.207.—

Bijdragen voor dit fonds worden gaarne tegemoet gezien op postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht.

WILT U MEER WETEN OVER HISTORIE EN GROEI VAN HET HUMANISME?

lees dan:

Wordend Humanisme

door Dr D. Loenen

Dr J. P. van Praag

64 blz. f 1.25

Dr O. Noordenbos

Centraal Bureau Humanistisch Verbond.
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, Giro 304960

Voortdurend kunt U een
beroep doen op

UW RODE KRUIS

Slechts eens per jaar doet
het een beroep op U.

Geef dan gul!!

Zojuist verschenen:

Rapport

van de **ECHTSCHIEDINGSCOMMISSIE**

ingesteld door het Hoofdbestuur
van het Humanistisch Verbond

Dit rapport behandelt de voorgestelde wijziging van Echtscheidingswet

Prijs f 0.15

Bestellingen bij de Gemeenschappen of bij het Centraal Bureau
Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, postgiro 304960

VACANTIE- en VORMINGSCENTRUM

op het Landgoed „De Haere”

(tussen Nunspeet en Elburg)

Secr.: Tom Rot, Hoofdweg 70, A'dam-W., Tel. 88163, Giro 541500

Voor groepen en individuele trekkers staat het Landgoed met
zijn 200 Hectare ongerept natuurschoon ter beschikking.
En binnenkort - ook met Uw hulp? - het landhuis „De Haere”!

Opening Pinkster 1950

door Ds. J. J. BUSKES

Opvoering leken spel H. Roland Holst

Prijs alles inbegrepen f 4.75; kinderen f 3.75

Vraagt inlichtingen!

AURORA

Opgericht
1887

Levensverzekering

Is het U bekend dat een 30-jarige man
tegen betaling van een jaarlijkse premie
van f 129.50 een pensioen, ingaande op
65-jarige leeftijd, van f 500.— per jaar
kan verzekeren?

Nadere inlichtingen, ook omtrent de fiscale voordelen die aan het
sluiten van een Pensioenverzekering zijn verbonden, verstrekt gaarne:
N.V. Levensverzekering Mij. „AURORA” Herengracht 62, A'dam-C. Tel. 47006-42878

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND.

Dagelijks Bestuur: Dr J. P. van Praag,
voorzitter; Dr G. Stuiveling, 2e voor-
zitter; Drs I. Vijlbrief, secretaris;
J. Bijleveld, penningmeester.

Leden: Dr J. C. Brandt Corstius;
Mevr. C. J. Blikslager—v. d. Sigten-
horst; E. Nordlohne; Mevr. H. A.
Polak—Schwarz; J. Rogge; E. Schra-
bracq; Ir P. Schut; G. Stellinga;
Mr A. Stempels; D. W. Stork; Prof.
Dr J. B. Tielrooy; Mr Dr J. In 't
Veld; Dr Libbe van der Wal; M. G.
Warffemius; Mr H. B. J. Waslander.